

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Η ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ (1862-4)

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1862 ὑπῆρξεν ἀναίμακτος, καθ' ἃ ἢ τοῦ 1843, ἀλλὰ μόνη ἢ ἀποχώρησις τοῦ ᾽Οθωνος δὲν ἐσήμαινεν ἀναγκαιῶς τὴν ἄμεσον ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως. «Τὰ στρατεύματα τῶν ᾽Αθηνῶν», ἔγραφεν αὐτόπτης μάρτυς, «ἦσαν ἐν καταστάσει τελείας ἀνυποταξίας· εἰσώρμων εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν οἰκιῶν καὶ ἐλήστευον τοὺς παροδίτας εἰς τὸ πλήρες φῶς τῆς ἡμέρας». ᾽Αγγλος τις ὥρολογοποιὸς ἐλαφυραγωγῆθη, καὶ ἀποφυλακισθέντες δεσμῶται, τραπέντες εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν, ἀνέπτυσσον τὰς «συνταγματικὰς» αὐτῶν ἀρχὰς εἰς τοὺς ἀκάκους Βοιωτοὺς καὶ Μεγαρεῖς. ᾽Αλλ' αὐτὴ ἢ πόλις ἐφυλάσσετο ἐπιμελῶς ὑπὸ ἐθνοφυλακῆς, συγκειμένης ἐκ φοιτητῶν καὶ ἀνεπτυγμένων πολιτῶν, καὶ ὁ πλουσιώτατος ᾽Αθηναῖος τραπεζίτης ἐθεάθη φέρον ἐπ' ὤμου ὄπλον χάριν τῆς ἀμύνης τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς τάξεως. Τὰ ἐργαστήρια ἀνεώχθησαν καὶ πάλιν, καὶ ὁ πρέσβυς τῆς ᾽Αγγλίας ἀνέφερεν, ὅτι «πιθανῶς οὐδέποτε καθολικὴ ἐξέγερσις διεπεράνθη μετὰ τόσον ὀλίγης χύσεως αἵματος καὶ ἀντιστάσεως».

᾽Αλλὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀνεμένετο ἡ ἀφιξις τοῦ Θεοδώρου Γρίβα μετὰ τῶν μισθωτῶν αὐτοῦ καὶ ἡ ἐπακόλουθος κατάργησις τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως· ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ φοβεροῦ τούτου ὀπλαρχηγοῦ ἔπαυσε τὸν ἔξ αὐτοῦ φόβον. Γενομένων δὲ τῶν ἐκλογῶν τῆς ἐπηγγελμένης ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἐν ἣ ἔπετράπη νὰ παρακαθίσωσι πληρεξούσιοι τῶν ἐν τῷ ἔξωτερικῷ ἑλληνικῶν παροικιῶν καὶ ἥς χάριν ἐκάστη ἐκλογικὴ περιφέρεια ἐξέλεξε διπλασίους τῶν συνήθων βουλευτῶν, συνῆλθε τῇ 10 Δεκεμβρίου 1862 ἡ δευτέρα ἐν ᾽Αθήναις ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀπασχολήσει τοὺς διπλωμάτας τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων ἡ ἐκλογὴ βασιλέως. Δημοφιλέστατος τῶν ὑποψηφίων ἦτο ἐν Ἑλλάδι ὁ πρίγκιψ ᾽Αλφρέδος, δευτερότοκος υἱὸς τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας, ὅστις εἶχεν ἐμποίησει εὐαρεστοτάτην αἴσθησιν πρὸς τριῶν περίπου ἐτῶν κατὰ τινα ἐπίσκεψιν τῶν ᾽Αθηνῶν, ὅπου εἶχεν ὑπογραφῆ μυστικὴ

ἀναφορὰ ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸ τῆς ἐξώσεως τοῦ Ὁθωνος. Ἐπιστεύετο δ' ἐν Ἑλλάδι, ὅτι, ἂν ἐξελέγετο ὁ Ἄγγλος πρίγκιψ, δὲν ἔμελλε νὰ ἔλθῃ μὲ κενὰς τὰς χεῖρας, ἀλλ' ἤθελε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ τὰς Ἰονίους νήσους, ἴσως δὲ καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Ὑπελαμβάνετο δὲ, ὅτι ἔμελλον νὰ συμπαρακολουθήσωσιν ἀγγλικά κεφάλαια, καὶ ὅτι οὕτω τὰ ἰσχνὰ ἔτη τῆς βαυαροκρατίας ἔμελλον νὰ διαδεχθῶσι παχέα ἔτη ἀγγλοσαξονικῆς πλουτοπαραγωγικῆς δράσεως. Εἰκόνας τοῦ «Ἀλφρέδου μας» ἐκυκλοφόρουν ἐν Ἀθήναις· πράγματι δὲ καὶ ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ἐν Λαμῖα, λαϊκαὶ διαδηλώσεις διωργανώθησαν πρὸ τοῦ μεγάρου τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας, καὶ εἰςῆλθεν εἰς

Νικόλαος
δουξ τοῦ Λούχτεμπεργ.

αὐτὸ ἐπιτροπεία, ὅπως συνδιαλεχθῆ περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος μετὰ τοῦ Ἄγγλου πρεσβευτοῦ, περιελθόντος εἰς οὐ μικρὰν ἀμηχανίαν ἔνεκεν ἐλλείψεως ὁδηγῶν ἐκ Λονδίνου. Ἡ δὲ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κυρίως ἐνδιεφέρετο νὰ καταβάλλῃ τὸν κλητὸν τῆς Ῥωσίας, Νικόλαον δοῦκα τοῦ Λούχτεμπεργ, ὅστις, ἅτε ὢν ἔγγονος τοῦ Εὐγενίου Beauharnais ἅμα καὶ ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Ἀλεξάνδρου Β', ἦτο καὶ τῆς Γαλλίας ὑποψήφιος, ὀλιγώτερον δ' ἐνδιαφέρον ἐδεικνυε πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐκλογῆς τοῦ πρίγκιπος Ἀλφρέδου. Ὁ

Ῥώσσελ ἀπεφάνθη, ὅτι ὁ πρίγκιψ ἦτο τότε ὁ ἀμέσως ἐπόμενος εἰς τὸν πρίγκιπα τῆς Οὐαλλίας ὡς διάδοχος τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου, ὅτι ἦτο ἐπίδοξος κληρονόμος τοῦ δουκάτου τοῦ σαξονικοῦ Κοβούργου καὶ ὅτι ἡ βασίλισσα εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ρνηθῆ τὴν συγκατάθεσιν αὐτῆς, ὅπως ὁ Ἀλφρέδος ἀποδεχθῆ τὸ ἑλληνικὸν στέμμα. Ὅπως δὲ προληφθῆ ἡ ἐκλογὴ τοῦ δουκὸς τοῦ Λούχτεμπεργ, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἤδη καλέσει τὴν Ῥωσίαν καὶ τὴν Γαλλίαν νὰ σεβασθῶσι τὸ πρωτόκολλον τῆς 22 Ἰανουαρίου 1830, τὸ ἀποκλείον ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου μέλη τῶν βασιλευόντων οἴκων τῶν τριῶν προσταίδων δυνάμεων, καὶ εἶχεν ἐρωτήσῃ τὴν Ῥωσίαν, ὅπως ἀποφανθῆ, ἂν ἐθεώρει τὸν δοῦκα τοιοῦτον. Ὅτε δὲ κατεδείχθη, ὅτι ὁ ὑποψήφιος ἐκεῖνος δὲν εἶχεν ἐλπίδας ἐπιτυχίας, ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Γαλλία συνήνεσαν, ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν ματαιώσιν τῆς ἐκλογῆς τοῦ

πρίγκιπος Ἀλφρέδου, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἔμελλον νὰ ἐπιμείνωσι ψηφίζοντες ὑπὲρ αὐτοῦ παρὰ τὴν ἐπίσημον ἀγγλικὴν ἄρνησιν, καὶ ἡ Ῥωσία ὑπεσχέθη νὰ θεωρήσῃ ὡς ἄκυρον ἐνδεχομένην ἐκλογὴν τοῦ δουκὸς. Τοιαύτη ἦτο ἡ στάσις τῶν τριῶν δυνάμεων, ὅτ' ἔγεινεν ἀπὸ τῆς 24 Νοεμβρίου μέχρι τῆς 3 Δεκεμβρίου ἡ ψηφοφορία περὶ ἐκλογῆς βασιλέως, οὐχὶ, καθ' ἃ ἐν τῇ περιστάσει τῶν Ῥωμανικῶν Ἡγεμονιῶν, ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει, ἀλλὰ διὰ τοῦ δημοκρατικωτέρου καὶ ἐπιβλητικωτέρου τρόπου δημοψηφίσματος τῶν ἐν τῷ βασιλείῳ καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἑλλήνων. Ὅτε δ' ἀνεφθῆσαν αἱ κάλπαι, εὐρέθη, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ ζήλῳ αὐτῶν ὑπὲρ Ἄγγλου βασιλέως δὲν εἶχον λάβει ὑπ' ὄψιν τὴν ἄρνησιν τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καὶ ὅτι 230.016 Ἕλληνες ἐψήφισαν ὑπὲρ τοῦ πρίγκιπος Ἀλφρέδου, 2.400 ὑπὲρ τοῦ δουκὸς τοῦ Λούχτεμπεργ καὶ ὀλίγοι ὑπὲρ διαφόρων ἄλλων ὑποψηφίων βασιλέων. Μόνον δὲ ἐνενήκοντα καὶ τρεῖς ἐξεφράσθησαν ὑπὲρ δημοκρατίας καὶ μόνον ἕξ ἐψήφισαν Ἕλληνα, ἰσάριθμοι δὲ τὸν Δανὸν ἐκεῖνον πρίγκιπα, ὅστις ἔμελλε νὰ ναυαγίῃ βασιλεὺς. Οὐδὲ μία κὰν ψήφος ἐρρίφη ὑπὲρ Βαυαροῦ, καίτοι ὁ πρόξενος τῆς Βαυαρίας ἐψηφοθήρει ὑπὲρ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Ὁθωνος. Καὶ ἐπεκύρωσε μὲν ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις τὴν ἐκλογὴν τῆ 22 Ἰανουαρίου 1863, ἀλλ' ἡ ἀγγλικὴ κυβερνήσις ἐνέμεινεν εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς, ἀναλαβοῦσα οὐχ ἦττον νάντισηκώσῃ τὴν ἄρνησιν διὰ τῆς εὐρέσεως βασιλέως.

Ὁ Ἕλλιοτ, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε φθάσει καὶ πάλιν εἰς Ἀθήνας τὸ δεύτερον ὡς πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν, ὅτι, ἂν οἱ Ἕλληνες ἐξέλεγον συνταγματικὸν βασιλέα εὐάρεστον εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ δὲν ἀντεστρατεύοντο εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας, ἡ Ἀγγλία ἔμελλε νάνταμείψῃ αὐτοὺς διὰ τῆς παραχωρήσεως τῶν Ἰονίων νήσων. Ἐστράφησαν δὲ τὰ ὄμματα τῆς Ἀγγλίας ἀληθῶς τὸ πρῶτον εἰς τὸν ἀναπόφευκτον οἶκον τοῦ σαξονικοῦ Κοβούργου, ὅστις συμφώνως πρὸς τὴν ἔκφρασιν εὐτραπέλου Γάλλου «ἔχει ὑποψηφίους πάντων τῶν θρόνων οἰασδήποτε θρησκείας». Δύο δὲ Κοβούργειοι προετάθησαν, ὁ σύζυγος τῆς θανούσης βασιλίσσης τῆς Πορτογαλλίας Μαρίας Β' Φερδινάνδος καὶ ὁ δοῦξ τοῦ σαξονικοῦ Κοβούργου καὶ τῆς Γώθας Ἐρνέστος Β'. Ἀμφότεροι ἐξεπλήρουν τὰς ἀξιώσεις τοῦ Ῥώσσελ, καθ' ἃς ὄφειλε νὰ ἐκλεχθῆ «πρίγκιψ ἔχων ἡλικίαν οὐχὶ μικροτέραν εἴκοσιν ἐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον πρίγκιψ ὠρίμου ἡλικίας καὶ ἔχων τινὰ πείραν». Ἀλλὰ περὶ

ἀμφοτέρων ὑπῆρχον ἀντιρρήσεις, ἐπειδὴ ἐκεῖνος μὲν ἦτο καθολικὸς, οὗτος δὲ ἀτεκνος. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ δουκὸς Ἑρνέστου κληρονόμος ἦτο ὁ πρίγκιψ Ἀλφρέδος, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐδέησε νὰ εὔρη ἄλλον διάδοχον. Ἐπιμελής δὲ μελέτη τοῦ Ἡμερολογίου τῆς Γώθας ἀνεκάλυψε τὴν ὑπαρξίν ἄλλου Κοβούργου ἐν Αὐστρία. Ἀλλὰ τέλος καὶ οἱ τρεῖς Κοβούργιοι ἤρθησαν ἐκ τοῦ μέσου. Ὁ μὲν πρῶτον βασιλεύσας ἐν Πορτογαλίᾳ ἠρνήθη νὰναλάβῃ καὶ πάλιν τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ἐν Ἑλλάδι. Ὁ δὲ ἄρχων δούξ τοῦ σαξονικοῦ Κοβούργου

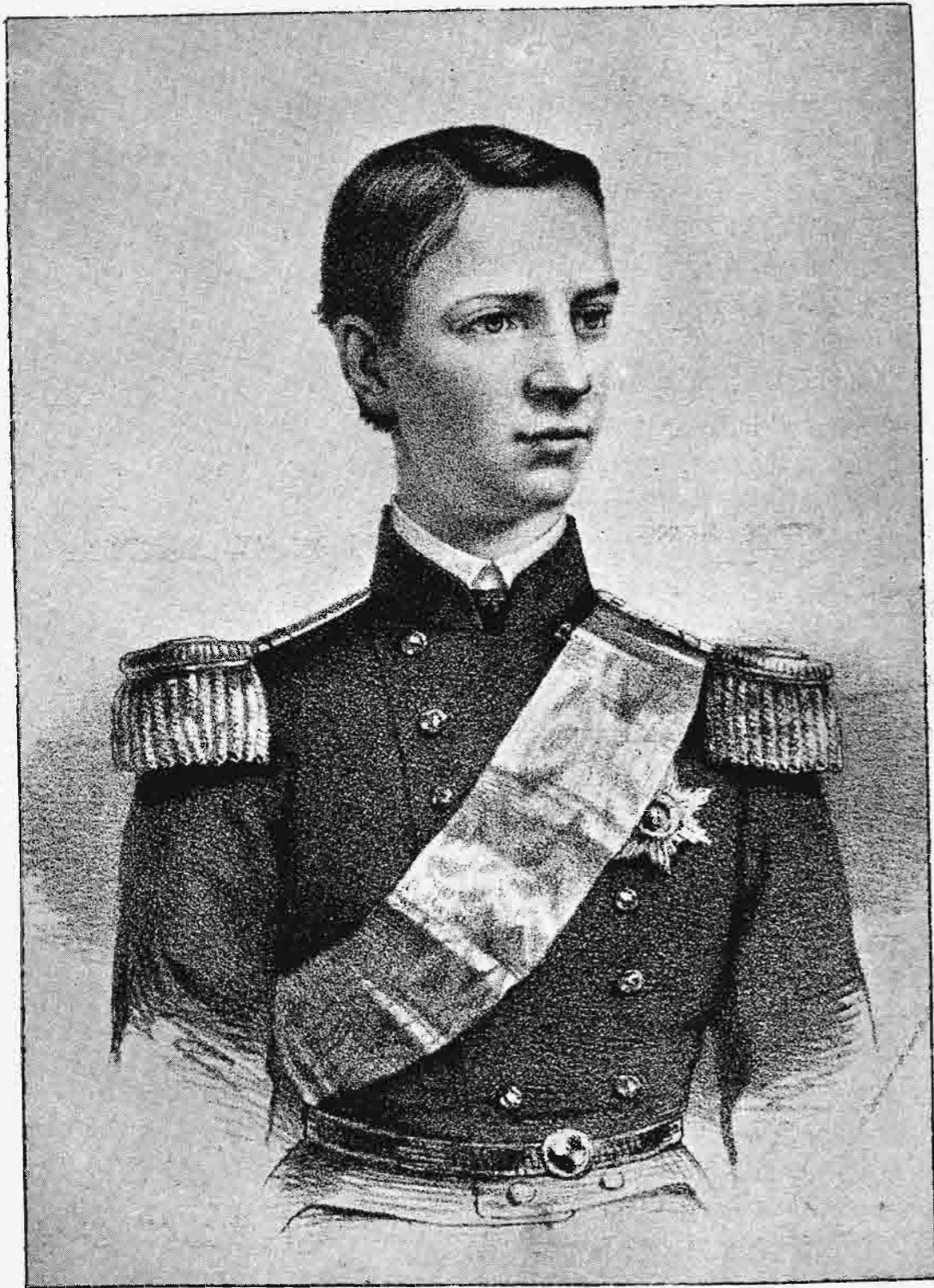
Ἑρνέστος δούξ τοῦ σαξονικοῦ Κοβούργου.

ἀνεκάλυψεν, ὅτι ὁ λαὸς αὐτοῦ δὲν ἠθέλεν ἀφήσει αὐτὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ δουκάτον καὶ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποσχεθῇ εἰς τὸ διηνεκὲς τὴν περισωσιν τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, καὶ ὠρέγετο εὐρύτερων συνόρων, διατηρῶν ἅμα τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ὡς Γερμανὸς πρίγκιψ. Ὁ δὲ Αὐστριακὸς ὑπέλαβεν, ὅτι ἦτο καλλίτερον νὰ χάσῃ τὸ στέμμα τοῦ Ὄθωνος ἢ νὰποστῇ τοῦ περὶ τοῦ filioque δόγματος τῆς καθολικῆς ἐκ-

κλησίας. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἡ ἔθνικὴ συνέλευσις περιεσπᾶτο οὐχ ἦττον τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως. Κόμματα προσωπικὰ ἀντικατέστησαν φατρία ἐχούσας καθωρισμένα προγράμματα, καὶ κατὰ μίμησιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Δημητρίου Γρίβα ἐπωνομάσθησαν Ὀρεινοί, οἱ δὲ περὶ τὸν Βούλγαρον Πεδινοί. Ὁ στρατὸς μετεῖχε τῶν πολιτικῶν διενέξεων, ἐπειδὴ ἡ πειθαρχία εἶχεν ἐκλίπει. Τὸ μὲν ἕκτον τάγμα τὸ ὑπὸ τὸν Λεωτσᾶκον, ἀδελφὸν ἑνὸς τῶν θυμάτων τῆς Κύθνου, προσεχώρησεν εἰς τοὺς Πεδινοὺς, ὁ δὲ λοιπὸς στρατὸς ὑπεστήριξε τοὺς Ὀρεινοὺς. Ἐπιχώριοι ἰσχυροί, ἐδρεύοντες ἐν τῇ συνέλευσει, ἠκολουθοῦντο ὑπὸ ομάδων ἐνόπλων ὀπαδῶν, κατεχόντων τοὺς προδόμους ἢ τὴν αὐλὴν

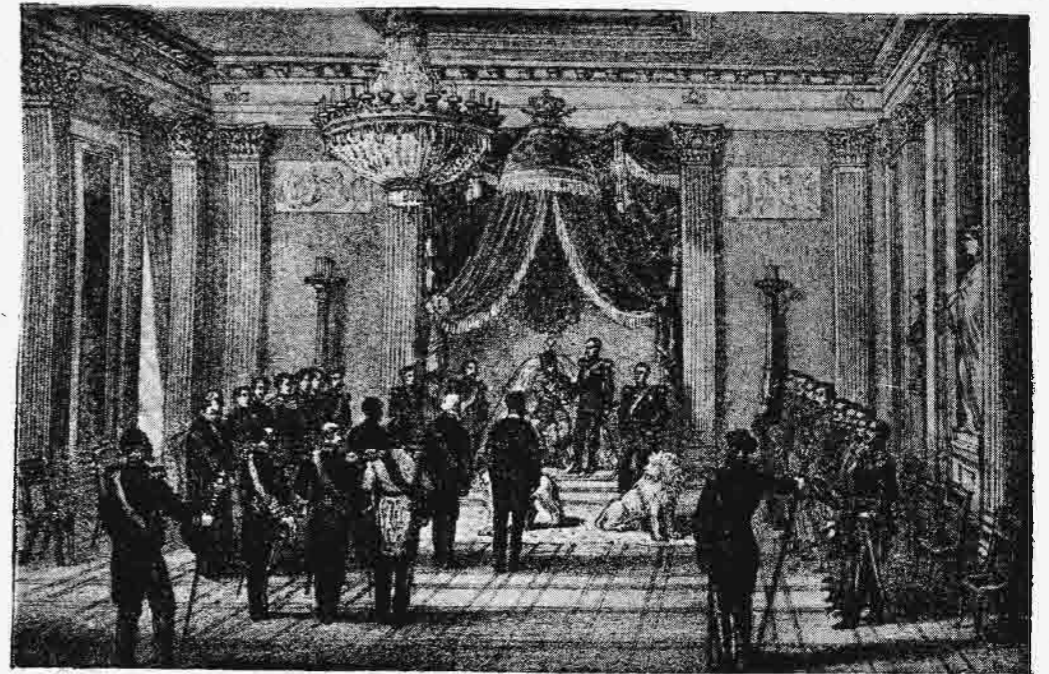
τῆς οἰκίας, ἐν ἣ κατώκουν. Τοιούτων δ' ὑπαρχόντων ἐναυσμάτων, δὲν ἐχρειάζετο πολὺ, ὅπως προκληθῇ ἐμφύλιος πόλεμος. Τέσσαρες ὑπουργοὶ καὶ ὁ μετέχων τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως Κανάρης παρητήθησαν. Ὁ δὲ ὑπὸ τῶν δύο ὑπολειφθέντων μελῶν αὐτῆς σχηματισμὸς νέου ὑπουργείου ἐστηλιτεύθη ὑπὸ τῶν Ὀρεινῶν ὡς ἀντισυνταγματικός. Οἱ ἕκτος τῆς συνελεύσεως ὀπαδοὶ αὐτῶν κατέλαβον ὄχυρὰν θέσιν ἐν τῇ πόλει, καὶ ἐπῆλθε σύγκρουσις· οὕτω δὲ κατὰ τελείαν μίμησιν τῶν Γάλλων εἰς τὴν ὀκτωβριανὴν ἐπανάστασιν ἐπηκολούθησαν «αἱ ἡμέραι τοῦ Φεβρουαρίου». Ἀναβαλλομένης δὲ τῆς ὀριστικῆς κρίσεως, ἡ συνέλευσις ἀνέλαβε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ἣν ἐξήσκησε διὰ τοῦ ἀντιπροέδρου Μωραϊτίνη. Πρῶτη δ' αὐτῆς πράξις ὑπῆρξε νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῆς ἐπ' ἐσχάτων συσταθείσης ἔθνοφυλακῆς, καὶ ἐπιτροπεία ἐπιφανῶν πολιτικῶν παρενέβαλε τὰς καλὰς αὐτῆς ὑπηρεσίας μεταξὺ τῶν ἀντιδιαμαχομένων. Ἡ συνέλευσις ἐξέλεξε νέον ὑπουργεῖον ὑπὸ τὸν Βάλβην, καὶ ὁ στρατὸς, παραταχθεὶς ἐν τῇ καταλλήλως τότε κληθείσῃ Πλατείᾳ τῆς Ὀμονοίας, ὤμοσεν ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως ὑποταγὴν εἰς τὰ κελεύσματα αὐτῆς.

Τέλος μετὰ τὴν ἐπὶ τρίμηνον ἀνά τὴν Εὐρώπην καπήλευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στέμματος ὁ πρόεδρος τῆς συνελεύσεως εὐρέθη εἰς τὴν εὐάρεστον θέσιν νὰγγείλῃ τῇ 18 Μαρτίου, ὅτι αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις εἶχον προτείνει ὡς βασιλέα τὸν πρίγκιπα Χριστιανὸν Γουλιέλμον Φερδινάνδον Ἀδόλφον Γεώργιον, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ πρίγκιπος Χριστιανοῦ τοῦ Σλέσβιγ-Χολστάιν, ὅστις μετ' ὀλίγους μῆνας ἔγεινε βασιλεὺς τῆς Δανίας ὡς Χριστιανὸς Θ', καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Φρειδερίκος Ζ' εἶχε δώσει ὑπὸ ὄρους τὴν συναίνεσιν. Καὶ ἡ μὲν γενομένη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἐκλογή ἀνεφέρετο εἰς νεανίαν, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὴν πείραν ἐκείνην, ἣν εἶχε θεωρήσει εὐκταίαν ὁ Ῥῶσσελ, ἐπειδὴ ἦτο τότε νεαρὸς δόκιμος τοῦ βασιλικοῦ ναυτικοῦ τῆς Δανίας, ἔχων ἡλικίαν δεκαεπτὰ ἐτῶν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες τῆς συνελεύσεως ἐγίνωσκον, ὅτι εἰς οὐδένα ἐαυτῶν ἠθέλεν ἐπιτραπῆ νὰ βασιλεύσῃ ἐν τῷ νεαρῷ κράτει ἕνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῶν συμπολιτῶν, καθ' ἃ ἡ δυναστεία τῶν Ὀθρονοβίτις ἐν Σερβίᾳ ἢ ὁ Κούζας ἐν Ῥωμανίᾳ. Διὸ ἀπεφάσισαν νὰ ἐπαναλάβωσιν ὑπὸ πολλῶν καλλιτέρους οἰωνοὺς τὸ πείραμα νεαροῦ ξένου ὡς ἡγεμόνος, καὶ ὁμοφώνως ἐξέλεξαν τὸν Δανὸν πρίγκιπα ὡς «βασιλέα τῶν Ἑλλήνων» καὶ οὐχὶ «ὡς βασιλέα τῆς Ἑλλάδος», ὡς ἐπωνομάζετο ὁ Ὄθων, καὶ προσέθηκαν ὀήτραν, καθ' ἣν οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ὄφει-

Γεώργιος Α΄.

λον νάνηκωσιν εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν. Ἐπιτροπεία δὲ, συγκειμένη ἐκ τοῦ Κανάρη, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Γρίβα, ἀνεχώρησεν εἰς Κοπενάγην, ὅπως προσφέρῃ εἰς αὐτὸν τὸ στέμμα. Ἄλλ' ἱκαναὶ ἑβδομάδες παρήλθον, ἕως γείνωσι δεκτοὶ οἱ ὄροι τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας. Τέλος τῇ 25 Μαΐου τὸ στέμμα ἔγινε δεκτὸν, καὶ τῇ 1 Ἰουλίου παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῆς Βαυαρίας αἱ γενόμεναι συμφωνίαι, ἤδη καταγραφεῖσαι ἐν πρωτοκόλλοις, κατεστρώθησαν ἐν συνθήκῃ ὁμολογηθείσῃ μεταξὺ τῶν τριῶν δυνάμεων καὶ τοῦ βασιλέως τῆς

Ἡ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Α΄ ἀποδοχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ στέμματος ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῆς Κοπενάγης.

Δανίας. Ἡ συνθήκη αὕτη ὥριζεν, ὅτι ὁ νέος ἡγεμὼν ἔμελλε νὰ φέρῃ τὴν προσωνομίαν «Γεώργιος Α΄ βασιλεὺς τῶν Γραικῶν», ἢ, ὡς ἀργότερον μετεβλήθη ἡ λέξις, «τῶν Ἑλλήνων», ὅτι τὸ βασίλειον αὐτοῦ ἔμελλε ναύξηθῆ διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἰονίων νήσων, ὅτι τὰ στέμματα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Δανίας οὐδέποτε ἔμελλον νὰ ἐνωθῶσιν ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ, ὅτι οἱ διάδοχοι τοῦ βασιλέως Γεωργίου ἔμελλον νάνηκωσιν εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα καὶ ὅτι ἡ ἐνηλικίωσις αὐτοῦ ἔμελλε νὰ ἐπισπευσθῆ διὰ ψηφίσματος τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἐλήφθησαν δὲ καὶ λίαν εὐνοϊκὰ οἰκονομικὰ μέτρα χάριν τοῦ νέου μονάρχου. Καὶ δὴ πλὴν τῆς βασιλικῆς ἀποζημιώσεως, ἦν

ἔμελλε νὰ λάβῃ παρὰ τῶν ἰδίων ὑπηκόων, ἐκάστη τῶν τριῶν δυνάμεων παρητεῖτο ἀπὸ τοῦ ἐνιαυσίου ποσοῦ τεσσάρων χιλιάδων ἀγγλικῶν λιρῶν ἐκ τῶν χρημάτων, ἅτινα ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχε συμφωνήσει τῷ 1860 νὰ πληρῶνῃ εἰς αὐτὰς συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς διεθνοῦς ἐπιτροπείας. Ἄφ' ἐτέρου δὲ ἡ Ἀγγλία ὑπεσχέθη νὰ παρακινήσῃ τὴν Ἰόνιον κυβέρνησιν κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐνώσεως, ὅπως ὀρίσῃ δεκακισχιλίας λίρας ἐνιαυσίως ὑπὲρ τοῦ νέου βασιλέως. Μυστικὴ δὲ ἀγγλοδανικὴ συνθήκη ὑπεχρέωσεν αὐτὸν ἐπ' ἀνταλλάγματι τῆς παραχωρήσεως τῶν Ἰονίων νήσων νὰπέχη ἀπὸ τῆς προκλήσεως ἐπαναστατικῶν κινήματων ἐναντίον τῆς Τουρκίας.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον προεχώρουν αἱ διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν

δυνάμεων καὶ τῆς δανικῆς αὐλῆς, αἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἐγκαταλελειμμένοι ἐν καταστάσει ἀναρχίας. Ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν ἐν τῇ συνελύσει ἀντιπάλων φατριῶν ἀπέβη σφοδρότερος ἐφ' ὅσον ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς ἀφίξεως τοῦ νέου βασιλέως, ἐπειδὴ, ὡς πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα καταβάσεως τοῦ Ὄθωνος, οἱ ἡγέται ἐκατέρου τῶν κομμάτων ἐπεθύμουν νὰ εὐρεθῶσι κατέχοντες τὴν ἀρχὴν κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ. Λησταὶ διεισέδνουν μέχρι τῶν προαστείων τῆς πρωτεύουσας, καὶ ἡ ἀπαγωγὴ αὐστριακοῦ ἵπποδρόμου ὑπὸ στίφους

Πάνος Κορωναῖος.

στρατιωτῶν προεκάλεσεν ἐπεισόδιον διπλωματικόν. Ἐν τῇ ἀπουσίᾳ καθεστηκυίας ἀρχῆς ὑπουργεῖα ἐξελέγοντο διὰ ψήφου τῆς συνελύσεως· οὕτω δ' ἡ ἐκλογή ὡς ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν τοῦ Πάνου Κορωναίου, ἐνὸς τῶν συνωμοτῶν τοῦ Ναυπλίου, ὄντος ἀρχηγοῦ τῆς ἐθνοφυλακῆς καὶ τῶν ἐξεχόντων Ὀρεινῶν, ἐξελέφθη ὑπ' αὐτοῦ μὲν ὡς μέσον ἐξασφαλίσεως τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ὑπὸ δὲ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὡς κίνδυνος, καθ' οὗ μόνη σωτηρία ἦτο ἡ βία. Ἀμφότεραι αἱ φατρίαι κατέφυγον εἰς τὰ ὄπλα. Ὁ Κυριάκος, ληστής εὐρισκόμενος εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Πεδινοὺς, κατέλαβε τὴν μονὴν τῶν Ἀσωμάτων, τὸ ἀρχαῖον Κυνόσαργες πλησίον τῆς ὁδοῦ τῆς διὰ τῆς Κηφισίας ἀγούσης εἰς τὸν Μαραθῶνα· ὁ δὲ Λεωτσᾶκος, ὁ φοβερότατος ἀντίπαλος τοῦ παρασκευαζομένου στρα-

τιωτικοῦ δικτάτορος, ὅτε διετάχθη νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν ληστήν, συνηδελφώθη μετ' αὐτοῦ καθ' ὃν τρόπον ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ Βασιλέως τῶν ὀρέων τοῦ Ἐδμόνδου Ἀμποῦ. Τότε ὁ Κορωναῖος ἐφυλάκισε τὸν ἀνυπότακτον ἀξιωματικόν, οἱ δ' ὑπὸ τοῦτον ἄνδρες ἐξεδικήθησαν συλλαβόντες δύο ὑπουργοὺς ὡς ὀμήρους χάριν ἀποφυλακίσεως αὐτοῦ. Αἱ ἀντεκδικήσεις αὗται ὑπῆρξαν τὸ σύνθημα ἐμφυλίου ῥήξεως. Καὶ πάλιν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς «ἡμέρας τοῦ Φεβρουαρίου» ἐπηκολούθησαν αἱ «ἡμέραι τοῦ Ἰουνίου». Τὴν πρωΐαν τῆς 19 Ἰουνίου ἤρχισεν ἡ μάχη μεταξὺ τῶν ὑπουργικῶν ὑπὸ τὸν Κορωναῖον καὶ τῶν Πεδινῶν ὑπὸ τὸν Παπαδιαμαντόπουλον, ἀξιωματικόν τοῦ πυροβολικοῦ μετασχόντα ἐνεργῶς τῆς ὀκτωβριανῆς μεταπολιτεύσεως. Οἱ μὲν Ὀρεινοὶ κατέλαβον τὰνάκτορα, τὸ Βαρθάκειον καὶ τὴν Ἀκρόπολιν, οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτῶν ἐβομβάρδισαν τὰνάκτορα καὶ ἐφόνευσαν τὸν ὑπερασπιστὴν αὐτῶν Ἀριστείδην Κανάρην, τὸν υἱὸν τοῦ ναυάρχου. Καὶ ἐπετεύχθη μὲν ὑπὸ τριμελοῦς πρεσβείας τῆς συνελύσεως ἀνακωχὴ εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν· ἀλλ' ἐξηκολούθησεν ἐπικρατοῦσα τελεία ἀναρχία, ἐπειδὴ οἱ ἡμίσεις τῶν ὑπουργῶν εἶχον παραιτηθῆ καὶ ἡ μόνη καθεστηκυῖα ἀρχὴ ἦτο ὁ πρόεδρος τῆς συνελύσεως Διομήδης Κυριακοῦ, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίσῃ ἀπαρτίαν πληρεξουσίων, ὅπως νομιμοποιηθῶσιν αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ πρὸς εἰρήνευσιν τῶν ἀντιδιαμαχομένων. Τὴν δ' ὕστεραίαν ἐπανελήφθη ἡ μάχη. Ὁ Κορωναῖος ἐπολιόρχησε τὴν Ἐθνικὴν τράπεζαν, ἧς ὁ διευθυντὴς ἐτάσσετο εἰς τὸ ἀντίθετον κόμμα καὶ ἧς τὸ ταμεῖον περιελάμβανε μέγα ποσὸν νομισμάτων. Τὸ πυροβολικὸν τῶν Ὀρεινῶν ἐσάρονε τὴν ὁδὸν Σταδίου, καὶ ἀπὸ τῶν δυτικῶν κλιτύων τοῦ Λυκαβηττοῦ ἀνταπεκρίνοντο τὰ μικρὰ πυροβόλα τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Τὴν δ' ἐσπέραν οἱ πρέσβεις τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων ἔστειλαν τοὺς γραμματεῖς τῶν πρεσβειῶν πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς συνελύσεως καὶ τοὺς δύο ἀντιπάλους ἀρχηγοὺς, καὶ ἐπεισαν αὐτοὺς νὰ συνάψωσιν ἀνακωχὴν τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ ὡρῶν, ἀπειλοῦντες, ὅτι, ἂν δὲν ἤθελε γείνει δεκτὴ ἡ πρότασις αὕτη, ἔμελλον νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς Ἀθήνας.

Διομήδης Κυριακοῦ.

Περὶ τοὺς διακοσίους ἐφονεύθησαν, καὶ μόνος ὁ Κορωναῖος ἐξηκολούθει πῶς ἀνθιστάμενος εἰς τὴν εἰρήνην, ἣν ὀρθῶς ἠρμήνευεν ὡς ἰδίαν ἑαυτοῦ πολιτικὴν ἐξόντως. Τότε ἡ συνέλευσις συνήλθεν ἐν τῷ Βαρθακείῳ. Ὁ Ροῦφος ἀνασυνέστησε τὸ ὑπουργεῖον δι' ἀνδρῶν μικρᾶς ἰσχύος, ὥστε νὰ καταπαύσῃ τὰς ὑπονοίας, καὶ τὸ «ὑπηρεσιακὸν ὑπουργεῖον» τοῦτο διετήρησε τὴν ἀρχὴν μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως. Ὁ στρατὸς διετάχθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὰς Ἀθήνας, ὁπόθεν καὶ ἀπεχώρησε τῇ 23 Ἰουνίου, καὶ οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἀρχηγοὶ παρητήθησαν, μεθ' ὃ αἱ εἰς αὐτοὺς ὑποχείριοι δυνάμεις ἐξωρίσθησαν αἱ μὲν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, αἱ δὲ εἰς τὴν Σπάρτην. Ἡ δ' ἀσφάλεια τῆς πρωτεύουσας ἀνετέθη εἰς τὴν ἐθνοφυλακίαν. Οὕτως ἔληξεν ἡ ἀναρχία, ἣτις εἶχεν ἐπικρατήσῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον διαρκῶς ἀπὸ τῆς ἐξώσεως τοῦ Ὄθωνος, καὶ ἐπερατώθη ὁ ἀγὼν ἐκεῖνος ὑπὲρ ἀξιωματῶν καὶ οὐχὶ ὑπὲρ ἀρχῶν, ὃν οἱ πρέσβεις τῶν τριῶν δυνάμεων ὁμοφώνως ἐστιγμάτισαν διὰ δριμυτάτης ἐκφράσεως ὡς σύρραξιν «ἐνόχων φιλοδοξιῶν». Καὶ νεώτεροι μὲν Ἕλληνες ἱστορικοὶ προσεχώρησαν εἰς τὴν τοιαύτην ἀποδοκιμασίαν· ἀλλὰ τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς αἱ ἐπαναστάσεις σπανίως ποτίζονται διὰ ῥοδοστάγματος.

Ἡ δ' ἔλευσις τοῦ βασιλέως Γεωργίου ἐπεβραδύνθη ἔνεκα περιουσίας ἀνὰ τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς ἐν συνοδίᾳ τοῦ κόμιστος Σπόννεκ, πρώην ὑπουργοῦ ἐν Δανία, ὅστις προσεκολλήθη εἰς τὸν βασιλέα ὡς πολιτικὸς αὐτοῦ σύμβουλος, ἀλλ' ὅστις, καὶ πρὶν ἢ ἀκόμη πατήσῃ τὸ πρῶτον νῦν τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, προσέβαλε τὴν ὅλην τάξιν τῶν Ἑλλήνων πολιτευομένων, κηρύξας, ὅτι ἡ θέσις αὐτοῦ ἦτο «οὕτως ὑψηλὰ, ὥστε οὐδεὶς ἐν Ἑλλάδι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπισκιάσῃ αὐτόν». Μεγάλη δ' ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ, ὅτε τέλος ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἀφίχθη εἰς Ἀθήνας τῇ 18 Ὀκτωβρίου. Καὶ ἐπανελήφθησαν μὲν ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς φωταγωγηθείσης Ἀκροπόλεως αἱ ἐπὶ τῇ ἀφίξει τοῦ Ὄθωνος πρὸ τριάκοντα ἐτῶν χαρμοσύνη τοῦ Ναυπλίου, ἀλλ' Ἄγγλος διπλωμάτης δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὴν ἀπορίαν αὐτοῦ πῶς ἐκεῖνο «τὸ ἰσχνὸν καὶ λεπτὸν μεϊράκιον», ὅπερ εἶδεν ὀρκιζόμενον ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει καὶ ἤκουσε κηρυττον, ὅτι ἤθελεν ἀγωνισθῆ νὰναδείξῃ τὴν Ἑλλάδα «πρότυπον βασιλεῖον ἐν τῇ Ἀνατολῇ», ἣθελεν ἐπιτύχει ἐν τῇ προκειμένῃ εἰς αὐτὸ ἐντολῇ. Ἀλλ' ὁ παρατηρητὴς ἐκεῖνος ἔζησεν, ὅπως παραδεχθῆ, ὅτι τὸ πείραμα τῆς διὰ δευτέραν φορὰν ἐκλογῆς νεανίου, ὅπως φέρῃ τὸ ἑλληνικὸν στέμμα, ἐπέτυχεν πλείοτερον ἢ ὃ τι

ἤθελεν προσδοκῆσαι καὶ αὐτοὶ οἱ αἰσιόδοξοι. Καὶ ἔμελλε μὲν ὁ βασιλεὺς Γεώργιος νάντιμετωπίσῃ δυσκόλους κρίσεις, τὸν πόλεμον τοῦ 1897 καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1909, ἀλλ' οὐ μόνον διετήρησε τὸν θρόνον αὐτοῦ καὶ ἴδρυσεν δυναστείαν, ἀλλὰ καὶ ἠτύχησε νὰ ἴδῃ τρεῖς ἐπαυξανόμενον τὸ βασιλεῖον αὐτοῦ, ἐν ᾧ ὁ Ὄθων μάρτην ἐπόθησε νὰ ἴδῃ τοιαύτην εὐτυχίαν.

Ἡ πρώτη τῶν προσκτήσεων τούτων, ἡ τῶν Ἰονίων νήσων, ὑπῆρξε τὸ δῶρον, ὅπερ ὁ βασιλεὺς ἔφερεν εἰς τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ ὑπηκόους. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις μετὰ πείραν πεντήκοντα ἐτῶν εἶχε φθάσει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἦτο εὐκαταῖος ὁ ἀποχωρισμὸς ἀπὸ τῆς εἰς αὐτὴν προσηρημένης Ἑπτανήσου. Τὰ πιεστικὰ μέτρα, ὧν εἶχε γείνει χρῆσις διαρκουῦντος τοῦ ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου, κορυφωθέντα εἰς τὴν παῦσιν τῆς μόνης ἐν Κερκύρᾳ ἐναπομεινάσης φιλελευθέρως ἐφημερίδος ἔνεκα τῶν ἐν αὐτῇ δημοσιευομένων ἐπικρίσεων τῶν πρὸς τὴν Τουρκίαν συμπαθειῶν τῆς Ἀγγλίας, δὲν εἶχον ἐλαττώσει τὰ αἰσθήματα καὶ τὸν ζῆλον τῶν δυσηρεστημένων ἐκ τοῦ ἱερατείου καὶ τοῦ λαοῦ. Καὶ ἦσαν μὲν ἀκόμη πολλοὶ τῶν εὐπατριδῶν καὶ τῶν ἐπιφανῶν «ἀφωσιωμένοι» εἰς τὴν προστασίαν, ἀλλ' ἔνεκα τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ 1849 ἐν τῇ βουλῇ ἐπεκράτει ἡ ἀντιπολίτευσις, ἣς ἡ ἐκλογή καὶ ὁ πρὸς αὐτὴν συνδεόμενος μισθὸς ἐξηρτῶντο ἐκ τοῦ ὀρθοδόξου ζήλου τοῦ κλήρου καὶ τῆς ἀρτιγενοῦς ἐλευθερίας τῶν χειραφετηθέντων χωρικῶν. Οἱ παῖδες ἐν Κεφαλληνίᾳ συνείθιζον «νὰ γράφωσιν ὡς ὑπόδειγμα γραφῆς προσευχὴν περὶ ἐξώσεως τῶν Ἀγγλῶν», καὶ ὁ ἀρμοστὴς Οὐάρδος ἐδήλωσεν, ὅτι τὸ σύστημα κυβερνήσεως τὸ κληροδοτηθὲν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Σείτωνος «δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελεσθῆ ὑπὸ δυνάμεως ἀνθρωπίνης». Καὶ ἔξωθεν δ' ἤρχοντο ἐπικρίσεις τῆς ἀγγλικῆς διοικήσεως, παρά τε τοῦ τύπου τῆς αὐταρχικῆς Ρωσίας καὶ ἐκ τῆς ναπολεοντείου Γαλλίας, καίτοι οὐδετέρα τῶν χωρῶν τούτων ἀπήλαυε τοῦ δεκάτου κἂν τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν πολιτευτῶν χορηγηθείσης εἰς τοὺς Ἰονίους. Ἀλλὰ καὶ Αὐστριακὸς τις ὑπουργὸς ὑπερημύνετο τῶν Βουρβόνων τῆς Νεαπόλεως, ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐν ταῖς νήσοις πολιτείαν τῶν Ἀγγλῶν. Ἀλλ' εἶνε ἀληθές, ὅτι, ὅτε ὁ σιρ Ἰωάννης Young, ὅστις διεδέχθη τὸν Οὐάρδον ὡς λόρδος μέγας ἀρμοστὴς τῷ 1855, διεξήγαγε περὶ τὰ τέλη τοῦ ἐπιόντος ἔτους γενικὰς ἐκλογὰς, τὰ μέτρα τὰ ληφθέντα ὑπὸ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ ἐναντίον τῶν Κεφαλλήνων ῥιζοσπαστῶν ἀπεδείχθησαν οὕτω τελες-

φόρα, ὥστε ἅπαντες οἱ δέκα βουλευταὶ οἱ ἐκλεχθέντες ὑπὸ ταύτης τῆς νήσου, τῆς γενετείρας τοῦ ἑπτανησιακοῦ ῥιζοσπαστισμοῦ, ἦσαν τῶν ἀφωσιωμένων, καὶ ὁ κύριος ἀντιπρόσωπος τῶν ἐνωτικῶν ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Ζακύνθου Κωνσταντῖνος Λομβάρδος. Ἄλλ' ἡ ἐνδεκάτη ἐκείνη βουλή δὲν εἶχεν ἀκόμη συνέλθει εἰς πολλὰς συνεδρίας, ὅτε φήμη τις, ἀποδειχθεῖσα κατόπιν ἀληθῆς, ἐξήγειρε θύελλαν ἐναντίον τῆς προστασίας. Ὁ Young εἰσηγήσει τοῦ γραμματέως αὐτοῦ Bow, ὅστις ἐγίνωσκε τὴν ἑλληνικὴν καὶ ὑπετίθετο γινώσκων καὶ τὸ ἦθος τῶν νησιωτῶν καλλίτερον τῶν πλείστων Ἑγγλῶν ὑπαλλήλων, προέτεινε εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν, ὅπως τὸ Ἰόνιον ζήτημα λυθῆ διὰ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα παραχωρήσεως τῶν πέντε νοτίων νήσων καὶ τὴν εἰς ἀγγλικὰς ἀποικίας μεταβολὴν τῆς Κερκύρας καὶ τῶν Παξῶν, τῶν σπουδαιοτάτων πασῶν τῶν ἄλλων ὑπὸ ἔποψιν στρατηγικὴν, τῶν μάλιστα ἀφωσιωμένων εἰς τὴν προστασίαν καὶ τῶν ἥκιστα πασῶν δυσκυβερνήτων. Ὅτε δ' ἐγνώσθη, ὅτι εἶχε κυκλοφορήσει λαθραίως ἐν Κερκύρα ἀναφορὰ, ἀναφερομένη εἰς τοιοῦτον σκοπὸν, καὶ ὅτι εἶχον ἤδη ἐπιτευχθῆ πράγματι τρεῖς ὑπογραφαὶ Ἰονίων, θύελλα ἀγανακτικῆς ἐξεργαγῆ ἐν τῇ βουλῇ. Τὸ νομοθετικὸν τοῦτο σῶμα, μὴ λαμβάνον ὑπ' ὄψιν τὴν ἄρνησιν τοῦ εἰσαγγελέως, ὅστις εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ λαμβάνειν τὸν λόγον ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεως ἀνευ δικαιώματος ψήφου, ἐπεδοκίμασε διὰ βοῆς τὴν καταγγελίαν τοῦ Λομβάρδου, καὶ παρεδέχθη ὁμοφώνως πρότασιν περὶ διορισμοῦ ἐξεταστικῆς ἐπιτροπείας, ἐν ἧ ἑκάστη νῆσος ἐμελλε νὰ ἔχῃ ἓνα ἀντιπρόσωπον. Αἱ οὕτως ἐγερωθεῖσαι ὑποψία εἶχον ἀρχίσει νὰ καταπαύσιν, ὅτε τῇ 31 Ὀκτωβρίου τοῦ 1858 τὰ Ἡμερήσια νέα (Daily News) ἐδημοσίευσαν τὰ ἀπὸ 29 Μαΐου 1857 καὶ 2 Ἰουλίου 1858 ἔγγραφα τοῦ Young τὰ περιέχοντα τὸ περὶ ἀποικισμοῦ σχέδιον. Ἡ δὲ δημοσίευσίς τῶν ἐγγράφων τούτων, ὑπεξαιρεθέντων ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν, ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ οἰκείου ὑπουργοῦ «ἀδιανόητος ἀτυχία», ἐπειδὴ οὐ μόνον ἀνεξωπύρησαν ἐρεθισμὸν ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις, ἀλλ' ἀνετάραξαν καὶ τὰς λοιπὰς δυνάμεις τὰς ὑπογραψάσας τὴν συνθήκην τοῦ 1815. Τὸ δὲ χεῖριστον πάντων, τὸ συμβὰν ἐπῆλθε κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ὁ φιλελληνικώτατος τῶν τότε ζώντων Ἑγγλῶν πολιτευτῶν εὕρισκετο καθ' ὁδὸν ὡς «ὑψηλὸς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος», ὅπως προβῆ εἰς ἐξέτασιν «περὶ τῆς διοικήσεως τῶν προνομιούχων Ἰονίων νήσων».

Τὸ τότε ἐν τῇ ἀρχῇ εὕρισκόμενον ὑπουργεῖον Derby εἶχεν ὡς

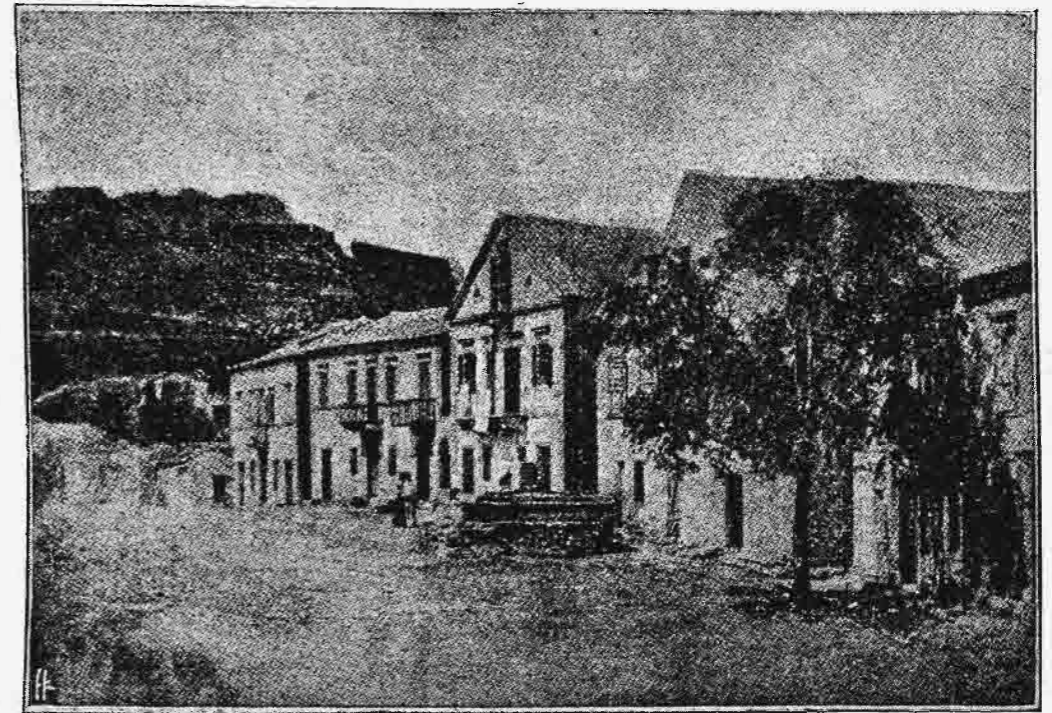
προθυπουργὸν μὲν μεταφραστὴν τοῦ Ὀμήρου, ὡς ὑπουργὸν δὲ τῶν ἀποικιῶν τὸν διηγηματογράφον Μποῦλβερ Λύτωνα. Τοιοῦτοι λογοτεχνοῦντες πολιτευταὶ ἀπεδέχθησαν, ὡς εἰκὸς, μετὰ προθυμίας τὴν πρότασιν τοῦ ὑφυπουργοῦ τῶν ἀποικιῶν, λόρδου Καρναρβῶνος, ὅπως ἡ τοιαύτη ἀποστολὴ ἀνατεθῆ εἰς ἄλλον μελετητὴν τοῦ Ὀμήρου, τὸν Γλάδσωνα. Τούτου δὲ οἱ πολιτικοὶ φίλοι ἀντετάσσοντο σχεδὸν ὁμοφώνως εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀποδοχὴν τῆς ἀνατεθείσης εἰς αὐτὸν ἐντολῆς. Καὶ ὁ μὲν Aberdeen μετὰ πονηρίας ἐξέφραζε τὴν ἀμφιβολίαν, ἂν ὁ Ὀμηρος θὰ ἦτο ἱκανῶς ῥωμαλέος πολεμικὸς ἵππος, ὥστε νὰ βαστάσῃ τὸν ἀναβάτην αὐτοῦ διὰ τῆς Ἰονίου ἐκείνης Ἰλιάδος, μόνος δ' ὁ Σίδνεϋ Χέρμπερτ προσεδόκα, ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστολῆς ἐμελλε νὰ εἶνε ἢ εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταβίβασις τῶν νήσων. Ἄλλ' εἰς τὸν Γλάδσωνα, τὸν λόγιον καὶ τὸν κληρικὸν, ἡ γενομένη πρότασις ὑπῆρξεν εὐπρόσδεκτος, διότι παρείχετο εἰς αὐτὸν ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπισκεφθῆ τοὺς τόπους, ἐν οἷς αἱ σκηναὶ τῆς Ὀδυσσεΐας, καὶ νὰ μελετήσῃ τὰ κατὰ τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν. Εἰς δὲ τὸν λειτουργοῦντα λόρδον ἀρμοστήν ἡ ἔλευσις αὐτοῦ ἦτο χαλεπῶς καὶ μόλις ἀνεκτή. Πράγματι ὁ Young παρὰ τὴν θύελλαν τὴν ἐκραγεῖσαν ἐκ τῆς διαθρυλήσεως τοῦ σχεδίου αὐτοῦ περὶ ἀποικισμοῦ ἠδύνατο μετ' ἀληθείας νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ «οὐδ' ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ περιστάσει εἶχε παραστῆ ἀνάγκη προσφυγῆς εἰς τὴν δύναμιν τῆς ὑψηλῆς ἀστυνομίας» καὶ ὅτι ἀφ' ἑτέρου οὐδὲ εἰς κἂν Ἰόνιος ἦτο «ἐν ἐξορίᾳ, ἐν καθειρῆσει ἢ οἰαδῆποτε δικαστικῇ καταδιώξει ἔνεκα πολιτικοῦ ἀδικήματος». Τὸ ἐμπόριον εὕρισκετο ἐν ἀυξήσει, καὶ τὰ ποτελέσματα τῆς χολέρας ἐν Ζακύνθῳ εἶχον ἐξαλειφθῆ ἔνεκα λαμπρᾶς συγκομιδῆς ἐλαιῶν καὶ τῆς ὡς ἐκ τούτου ἐπελθούσης ἐλαττώσεως τῶν χρεῶν. Τὰ μόνα δὲ πρόσφατα ἐπεισόδια ἦσαν ἡ ἐκδήλωσις ἀντιτουρκικῶν αἰσθημάτων ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ ἀστυνόμου τῆς Κερκύρας, ἀπαγορεύσαντος τὴν προμήθειαν ἄρτου εἰς τουρκικὰ μεταγωγικὰ πλοῖα, καὶ ἡ ἄρνησις αὐτοῦ καὶ τῶν συναδέλ-

Γλάδστων.

φων νὰ σταθῶσι πρὸ τοῦ μεγάρου τοῦ ἄρμωστοῦ κατὰ τὴν διάβασιν τῆς λιτανείας τοῦ πολιοῦχου τῆς νήσου ἁγίου Σπυρίδωνος. Διὰ τοῦτο μετ' ἐκπλήξεως δυσαρέστου μὲν εἰς τὸν ἄρμωστήν, εὐαρέστου δ' εἰς τοὺς Ἰονίους ῥιζοσπάστας ἐγνώσθη, ὅτι ὁ ἀρχαῖος αὐτοῦ συμμαθητῆς καὶ συνάδελφος ἐν τῷ ἀγγλικῷ κοινοβουλίῳ ἤρχετο, ὅπως ἐξετάσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἡ δ' ἐντολὴ αὕτη, οὕσα δυσχερῆς καθ' ἑαυτὴν εἰς πάντα ἄπειρον τῆς εἰδικῆς καταστάσεως τῶν νήσων, εἶχε καταστῆ ἔτι δυσκολωτέρα ἔνεκα τῆς ἀδολεσχίας τῆς λονδινείου ἐφημερίδος τῶν φιλελευθέρων τῆς δημοσιευσάσης τὰ ἔγγραφα τοῦ Young, περὶ ὧν ἔγινε λόγος ἀνωτέρω, καὶ ὁ Γλάδστων, εὐρισκόμενος τότε ἐν Βιέννῃ, ἠναγκάσθη νὰ προβῆ, οὐχὶ διὰ τελευταίαν φορὰν, εἰς δικαιολογίας πρὸς τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησιν. Ὅτε δ' ὁ ἐπιφανὴς πολιτευτῆς ἔφθασεν εἰς τὴν Κέρκυραν τῇ 12 Νοεμβρίου τοῦ 1858, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Νεαπολίτου φίλου Λακαῖτα, εἰς οὗ τὰς γνώσεις περὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης βενετικῆς κτήσεως ἐστηρίζετο, συνεῖδε μετ' οὐ πολὺ, ὅτι τὰ κλοπιμαῖα ἔγγραφα, ἅτιν' αὐτός τε καὶ ὁ Young ἀπεδοκίμαζον ὡς ἀσύνητα, εἶχον μείνει ἄνευ ἀποτελέσματος. Μάτην εἶπεν εἰς τε τὴν γερουσίαν καὶ εἰς τοὺς δέκα βουλευτὰς τῆς Κερκύρας, ὅτι δὲν ὑπῆρχε ζήτημα περὶ μεταβολῆς τῆς συνθήκης τοῦ 1815 καὶ ὅτι δὲν εἶχεν ἔλθει νὰ συζητήσῃ περὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας, ἀλλὰ νὰ ἐξετάσῃ πῶς αὕτη ἠδύνατο νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰ τοπικὰ συμφέροντα. Μάτην προέτεινε ῥιζικὰς μεταρρυθμίσεις ἀντὶ τῆς ἐνώσεως. Ἐν Λευκάδι, ὅπου μετέβη ἐκ Κερκύρας, αἱ ἑλληνικαὶ ἀρχαὶ ἐπανελάβον τὴν ἀποστροφὴν αὐτῶν κατὰ τῶν ἀτυχῶν ἐγγράφων τοῦ Young, καὶ ἤκουσαν, χωρὶς νὰ πεισθῶσιν, ὅτι ἡ ἐνωσις ἦτο φαντασιώδης πόθος, ὅστις οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἐμπόδιον πρὸς πρακτικὰς βελτιώσεις. Ἐν δὲ τῇ Ἰθάκῃ αἱ ἀναμνήσεις τοῦ «πολυμήτιος» Ὀδυσσεὺς πιθανῶς ἀπησχόλησαν τὸν λόγιον ἐπίτροπον πλείοτερον τῶν παραπόνων τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀπογόνων. Ἐν δὲ τῇ Κεφαλληνίᾳ ἐδεξιώθησαν αὐτὸν πρὸς δυσαρέσκειαν αὐτοῦ κραυγάζοντες «Κάτω ἡ προστασία» καὶ βοῶντες «Ζήτω ἡ ἐνωσις», ἐν ᾧ συγχρόνως ἐρρίπτοντο εἰς τὴν ἄμαξαν αὐτοῦ ἀντίτυπα τοῦ πολυθρυλήτου ψηφίσματος τῆς 26 Νοεμβρίου 1850. Καὶ τὴν μὲν πικρίαν ἐκείνην τῶν αἰσθημάτων τῶν Κεφαλλήνων, ἦν κατ' ἐπίφασιν ἀπεδοκίμαζον οἱ ἐπιχώριοι πολιτευταί, ἀπέδιδεν ὁ Γλάδστων εἰς τὰ πιεστικὰ μέτρα τοῦ 1849, ἀλλ' αἰσθησὶν ἐνεποίησεν εἰς αὐτὸν ἡ τραγικὴ ἔκκλησις τοῦ γηραιοῦ ἀρχιεπισκόπου ὑπὲρ ἐνώσεως «τῆς ἀτυχοῦς ταύτης

νήσου» μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν δὲ τῇ Ζακύνθῳ, τῇ ἐκλογικῇ περιφερεία τοῦ σφοδροτάτου τῶν ἀντιπάλων τῆς προστασίας, εὐρέθη μὲν ἠναγκασμένος νὰ ἐκθέσῃ καὶ πάλιν τὸ ἀκατόρθωτον τῆς ἐνώσεως ἐν τῇ τότε καταστάσει τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἔτυχε δεξιώσεως ἀναλόγου πρὸς τὴν συνήθη εὐγένειαν τῶν Ἰονίων πρὸς φίλον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐσχημάτισε τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι δὲν ὑπῆρχε γενικὸς πόθος προσαρτήσεως τῶν νήσων, καίτοι ἡ ἐντύπωσις αὕτη ἀνεσκευάζετο πῶς ὑπὸ τῶν

Τὰ ἐνδότερα τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ φρουρίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

σχέσεων, αἵτινες ἐπιστεύοντο ὑπάρχουσαι μετὰ τοῦ Ὁθωνος καὶ τινος τῶν ἐν Ἑπτανήσῳ προεξεχουσῶν ῥιζοσπαστικῶν ἐφημερίδων. Εἰς δὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τύπου προσέγραφεν ὁ Γλάδστων τὰ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως αἰσθήματα, ἅτινα εὗρεν ἐν Παξοῖς, ὅπου δύο ἐξόριστοι Κερκυραῖοι ἐφημεριδογράφοι εἶχον ἐπωφεληθῆ τὴν κατηναγκασμένην αὐτῶν ἀπραξίαν ἀσχολούμενοι εἰς προσηλυτισμὸν ἐναντίον τῆς προστασίας.

Μετὰ δὲ τὴν ταχεῖαν ἐκείνην ἐπίσκεψιν ἀπασῶν τῶν Ἰονίων νήσων πλὴν τῶν ἀπομεμακρυσμένων Κυθήρων ὁ Γλάδστων ἐγκατεστάθη, ὅπως ἐργασθῇ ἐν Κερκύρᾳ, πολιορκούμενος ὑπὸ ἐνδεῶν Ἰο-

νίων, θεωρούντων αὐτὸν ὡς θείαν ἐπὶ τῆς γῆς πρόνοιαν, δυναμένην νὰ προμηθεύσῃ εἰς αὐτοὺς θέσεις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προίκας τῶν θυγατέρων, καὶ θεωρούμενος ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ὡς πολιτικὸς Ἰακῶβ, ὑποσκελίζων τὸν νόμιμον λόρδον ἄρμοστήν. Ἀποφασίσας δὲ τὴν ὑποβολὴν σχεδίου μεταρρυθμίσεων ὡς ἀντιδότου τῆς ἐνώσεως, ἣν ὑπελάμβανε βλαβεράν εἰς τὰς νήσους ἐφ' ὅσον ἐβασίλευε τῆς Ἑλλάδος ὁ Ὄθων, συνεβούλευσεν ὁ Γλάδστων τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Young, καὶ προσεφέρθη νὰ ὑπηρετήσῃ ὡς προσωρινὸς αὐτοῦ διάδοχος χάριν εἰσαγωγῆς τοῦ σχεδίου τῆς μεταρρυθμίσεως. Δὲν ὑπῆρχε τόπος δύο ἄρμοστῶν ἐν Κερκύρα. Διὸ ὁ Young ἀνεχώρησε τῇ 13 Ἰανουαρίου 1859, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ Γλάδστων, οὗ τὴν πρότασιν μετὰ χαρᾶς εἶχεν ἀποδεχθῆ ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Βικτωρία, ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα αὐτοῦ καὶ προέστη τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκτάκτου συνόδου τῆς βουλῆς. Μετὰ δὲ δύο ἡμέρας αὕτη προέβη εἰς διακήρυξιν, καθ' ἣν «ἡ μόνη καὶ ὁμόθυμος θέλησις τοῦ Ἰονίου λαοῦ ὑπῆρξε καὶ εἶνε ἡ ἐνωσις ἀπάσης τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος.» Ὁ δὲ Γλάδστων διὰ διαγγέλματος ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν βουλὴν, ὅτι μόνον δι' ἀναφορᾶς ἠδύνατο νὰ ἐκφράσῃ εὐχὴν πρὸς τὴν ἀνασσαν, καὶ, ὅτε ἡ πρότασις ἐπανελήφθη ὑπὸ τοῦτον τὸν τύπον, ὁ ἄρμοστής μετὰ χαρακτηριστικῆς σοφιστείας συνεζήτησε τὴν ἐννοίαν τῆς λέξεως *θέλησις*, ἣν ἐπέμεινε νὰ μεταφράσῃ διὰ τῆς λέξεως *πόθος* παρὰ τὴν φανεράν αὐτῆς σημασίαν. Οἱ δὲ Ἰόνιοι ἀναμφιβόλως διεσκέδασαν ἐπὶ τῷ οὐκ ἀσυνήθει ἐκείνῳ ἰσχυρισμῷ ξένου λογίου, ἀξιοῦντος, ὅτι ἐγίνωσκε περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσης πλειότερα ἢ αὐτοὶ ἐκείνοι, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ὁ πεπαιδευμένος αὐτοῦ προϊστάμενος πιθανῶς ἠὲ χαριστήθη ἐκ τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς τῆς συνοδευσάσης τὴν εἰς τὴν βασίλισσαν μεταβίβασιν τῆς ἀναφορᾶς τῶν Ἑπτανησίων. Ἡ δὲ βασιλικὴ ἀπάντησις, καθ' ἣν προσεδοκᾶτο, ὑπῆρξεν ἡ ῥητὴ ἄρνησις «ἐγκαταλείψεως τῶν ὑποχρεώσεων» τῶν ἐπιβληθεισῶν εἰς τὴν βρεττανικὴν μοναρχίαν ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 1815 ἢ τοῦ νὰ «ἐπιτραπῆ εἰς τινὰ ἄλλην δύναμιν ἢ φροντίς περὶ προαγωγῆς ὁμοίας τινὸς γνώμης.» Ἐπὶ τούτοις δ' ὁ ὑπέροχος πολιτευτὴς εἰσήγαγεν εἰς τὴν βουλὴν τὸ νομοσχέδιον αὐτοῦ περὶ τῶν ἐν Ἑπτανήσῳ μεταρρυθμίσεων, ὁμιλήσας ὅσον ἠδύνατο ἄριστα ἰταλιστί. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ μελέτη τῶν κατὰ τὰς Ἰονίους νήσους εἶχε πείσει αὐτὸν, ὅτι, ἐν ᾧ ἡ ἐνωσις δὲν ἦτο εὐκταία, τὸ ὑφιστάμενον σύστημα δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ εἶνε ἔργον

«οὔτε τῶν Χερουβείμ οὔτε τῶν Σεραφεῖμ». Συνεῖδεν, ὅτι, καίτοι ἡ ὑλικὴ εὐημερία τῶν Ἰονίων ἦτο μεγαλειτέρα τῆς τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων, καθ' ἣν ἀπεδέχοντο Ἕλληνας καὶ Γάλλοι συγγραφεῖς, τὸ οἰκονομικὸν σύστημα ἐπίεξε βαρέως τοὺς χωρικοὺς, παρέβλαπτε τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον καὶ ἐπέφερε δυσaréστους διαφορὰς μετὰ τῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου χώρας. Ἡ πολιτικὴ ὑπαλληλία, καθ' ἣν παρετήρησεν, ἦτο δυσανάλογος πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων καὶ πρὸς τὴν τελουμένην ἐργασίαν», ἐπειδὴ «οἱ μισθούμενοι ὑπηρεταὶ τοῦ δημοσίου ἦσαν 2.200 καὶ ἐπέκεινα μετὰ 240.000 κατοίκων» καὶ εἶχον αὐξηθῆ κατὰ τὸ ἐν τέταρτον ἀπὸ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ 1849, οὕτω δὲ οἱ Ἰόνιοι ἦσαν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐν Εὐρώπῃ ὑπαλληλοκρατούμενος λαός. Οἱ εὐπατρίδαι καὶ οἱ ἐπιφανεῖς ἠρέσκοντο, ὡς εἰκὸς, εἰς τὴν τοιαύτην κατάστασιν, καθ' ἣν ἄλλοι καὶ οἱ βουλευταὶ ἔχαιρον ἐπὶ τοῖς μισθοῖς αὐτῶν, οὓς ὁ Γλάδστων εὗρεν ὑπερβολικοὺς καὶ ἐζήτην νὰ ὑποβιβάσῃ εἰς τὸ ἥμισυ καὶ νὰ πληρόνη μόνον ὅταν συνεδρίαζεν ἡ βουλή. Διὸ μόλις που προσεδόκα, ὅτι ἢ οἱ ὑπάλληλοι, οἵτινες ἦσαν τὸ κύριον ἔρεισμα τῆς προστασίας, ἢ οἱ ῥιζοσπάσαι, οἵτινες ἦσαν οἱ σφοδρότατοι πολέμιοι αὐτῆς, ἔμελλον νὰ δεχθῶσι περιορισμὸν μέλλοντα νὰ θίξῃ τὰ κεκτημένα αὐτῶν δικαιώματα.

Οὐδ' ἦσαν αἱ πολιτικαὶ αὐτοῦ μεταρρυθμίσεις τοιαῦται, ὥστε νὰ προσδοκηθῆ ἡ εὐμενὴς αὐτῶν ἀποδοχὴ εἴτε ὑπὸ τῶν Ἄγγλων εἴτε ὑπὸ τῶν Ἰονίων. Ἡ προταθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ μεταβολὴ τῆς γερουσίας ἀπὸ σώματος ἐκτελεστικοῦ εἰς δευτέραν βουλὴν ἐπὶ μέρος αἰρετὴν καὶ ἐπὶ μέρος διοριζομένην προϋπέθετε τὴν ὑπαρξίν πλουσίας καὶ ἰσχυρᾶς ἀριστοκρατίας. Ἄλλ' οἱ Ἰόνιοι εὐπατρίδαι δὲν εἶχον οὔτε τοὺς ἀναγκαίους πόρους οὔτε τὸ ἀπαιτούμενον ἠθικὸν σθένος, ὅπως ἀντιτάξωσι κραταιὰν ἀντίστασιν εἰς τὰς ἀποφάσεις βουλῆς δημοκρατικῆς, ἣτις συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον τοῦ Γλάδστωνος ἔμελλε νὰ συνέρχεται ἐνιαυσίως πρὸς ψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἠδύνατο νὰ καταγγέλλῃ εἰς τὴν γερουσίαν ἅπαντας τοὺς ὑπαλλήλους καὶ θὰ εἶχε μετ' αὐτῆς τὸ ἀναβιῶσαν βενετικὸν προνόμιον τοῦ ὑποβάλλειν εἰς τὸ στέμμα ἀναφορὰς ἐναντίον «βαρέων πταισμάτων» τοῦ λόρδου ἄρμοστοῦ. Καὶ τοῦ μὲν προταθέντος ὑπουργείου, εἰς ὃ ἔμελλε νὰ μεταβιβάσθῃ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία τῆς γερουσίας, ὁ διορισμὸς θὰ ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ ἀνωτάτου ἐκείνου ἄρχοντος, ἀλλ' ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ἀστυνομίας, ἣν εἶχε περιβληθῆ ἀπὸ τοῦ 1817 καὶ

ἥτις ἔδιδεν εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐξορίζειν οἰονδήποτε κατὰ βούλησιν, κατηγορήθη. Καὶ πρότεροι μὲν ἄρμοστοι εἶχον ποιήσει χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τούτου, ἀλλ' οὐδέποτε ὅμως ὁ Young. Εἰς τὰς προτάσεις ταύτας, ὡς οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ φίλοι αὐτῶν ἐξελάμβανον ὡς κευχωρισμένως ἀυξανούσας τὴν ἰσχὺν τῶν Ἰονίων δημοκρατικῶν, οὗτοι ἀπέβλεπον μετὰ φόβου ὡς ἀόριστον ἀναβολὴν τῆς ἐνώσεως, ὡς «ἐθνικὴν αὐτοκτονίαν», καθ' ἣ ἀπεκάλεσε τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν ῥιζοσπαστικὴ ἐφημερίς τῆς Ζακύνθου. Ὁ κόμισ Δούσμανης, ὁ μέλλων ἱστορικὸς τῆς ἀποστολῆς τοῦ Γλάδστωνος, φίλος τῆς προστασίας, μετασχὼν τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ἐπὶ τριάκοντα ἔτη, προήγγειλεν εἰς τὸν εἰσηγητὴν αὐτῶν, ὅτι ἐμελλον νὰ πορριφθῶσιν. Ὁλίγαι φωναί, ἡ τοῦ προέδρου τῆς γερουσίας κόμιτος Φλαμπουριάρη, ἡ τοῦ σιρ Πέτρου Βράϊλα, ἡ τοῦ Σωκράτους Κουρῆ, ἠκούσθησαν ὑπὲρ αὐτῶν. Εἰς δὲ βουλευτῆς, ὁ Παδοβᾶς, οὗ τὸ ὄνομα ἐδείκνυε τὴν βενετικὴν καταγωγὴν, ὠμίλησεν ἐπὶ δύο ὅλας ἡμέρας ἐναντίον τῶν προτεινομένων μεταρρυθμίσεων, ἐπιδείξας οὕτω ῥητορικὴν δεινότητα ἀνταξίαν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Ἄγγλου κοινοβουλευτικοῦ ἀνδρός. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ μέλλων νομοθέτης τοῦ Ἰονίου λαοῦ ἐπέδειξε παράδοξον ἄγνοιαν τῶν νόμων τῆς ἰδίας αὐτοῦ χώρας. Καὶ δὴ ἠγνόησε τὸν συνταγματικὸν κανόνα, καθ' ὃν διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀποδοχῆς τῆς ἀρμοστείας εἶχε κενωθῆ ἡ ἔδρα αὐτοῦ ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐκωλύετο ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν ἐκ νέου ἐκλογὴν αὐτοῦ. Μαθὼν δὲ, ὅτι δὲν ἐξηκολούθει ὢν μέλος τοῦ κοινοβουλίου, ὑπέβαλε τυπικῶς παραίτησιν ἀπὸ τῆς ἀρμοστείας τῆ 20 Ἰανουαρίου, ἀφείς τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ φίλους νὰ λύσωσι τὸ πρόβλημα κατὰ τρόπον αὐτόχρημα γλαδστώνειον, πρῶτον μὲν διορίζοντες τὸν σιρ Ἐρρίκον Κνίχτ Στόρξ, συνταγματάρχην λαλοῦντα τὴν ἰταλικὴν καὶ ἔχοντα πείραν τῶν ἐπτανησιακῶν πραγμάτων, καὶ ἔπειτα παρακινούντες αὐτὸν νὰ διορίσῃ τὸν Γλάδστωνον προσωρινὸν αὐτοῦ ἀναπληρωτὴν. Διαρκούσης δὲ τῆς βραχείας μεταβατικῆς ἐκείνης περιόδου, παρειλκύσθησαν αἱ συζητήσεις, ἕως τὴν 4 Φεβρουαρίου, τὴν ἑσπέραν τῆς ἀφίξεως τοῦ Στόρξ, ἡ βουλὴ διὰ μιᾶς μόνης ἐναντίας ψήφου καὶ ἐννέα ἀρνήσεων ψήφου ἐδέχθη πρότασιν, δι' ἧς ἀπερρίπτετο τὸ ὅλον σχέδιον τῶν μεταρρυθμίσεων. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας ὁ Γλάδστωνος ἀνεχώρησεν ἐκ Κερκύρας, ἀφ' οὗ ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ γνώσις τῶν ἐπιτοπίων πραγμάτων ἔχει ἐν τῇ ἐγγύς Ἀνατολῇ μεγαλειότεραν ἀξίαν ἢ ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ὅτι οὔτε μέγα ὄνομα οὔτε

ὑψηλὸν ἀξίωμα ἐπιβάλλεται παρὰ τοῖς Ἑλλησι δημοκρατικοῖς. Ὁ δὲ βιογράφος αὐτοῦ ἀπεδέχθη, ὅτι ἡ ἐπτανησιακὴ αὐτοῦ ἀποστολὴ ὑπῆρξεν ἀποτυχία, ἥτις δὲν παρέβλαψε μὲν τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ μέλλον τοῦ προσωρινοῦ ἀρμοστοῦ, ἀλλ' ἐδυσχέρανεν ὅμως τὴν θέσιν τοῦ τε προκατόχου αὐτοῦ καὶ τοῦ διαδόχου ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις.

Ὁ δὲ δέκατος καὶ τελευταῖος λόρδος ἀρμοστής, ὅστις ἐν τῷ χρόνῳ τοῦ διορισμοῦ ἦτο ἀπλοῦς συνταγματάρχης, κυρίως γνωστὸς ἐκ τῆς διευθύνσεως τῶν νοσοκομείων τῆς Σκόδρας ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, εὔρεν, ὅτι ἡ βουλὴ δὲν ἦτο διαθεμιμένη νὰ καταδικάσῃ εἰς σιγὴν τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως. Ἡ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1859 ἔκρηξις τοῦ ἰταλικοῦ πολέμου ἐπέδρασεν, ὡς εἰκὸς, εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑπτανήσου. Ἡ Κέρκυρα ἦτο τὸ κατὰ παράδοσιν ἄσυλον τῶν Ἰταλῶν ἐξορίστων. Ἐκεῖθεν εἶχον ἐκπλεύσει οἱ ἀδελφοὶ Bandiera εἰς τὴν Καλαβρίαν κατὰ τὴν ἀτυχῆ αὐτῶν ἐκστρατείαν τοῦ 1844· ἐκεῖ ὑφίστατο ἰταλοελληνικὴ ἐταιρεία, ἡ λεγομένη «Μεγάλῃ ἀδελφότης», ἧς μέλη εἶχον φυλακισθῆ ἐπὶ τῆς ἀρμοστείας τοῦ Οὐάρδου. Ἰόνιοι ῥιζοσπάσται ἦσαν μέλη ὁμοίων ἐταιρειῶν ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ κεντρικὴ ἐπιτροπεία ἐν Ζακύνθῳ, ἐνεργοῦσα κατὰ τῆς ἀγγλικῆς κυριαρχίας, εὐρίσκετο ἐν ἀνταποκρίσει μετὰ τοῦ Γαριβάλδη διὰ τοῦ ἀκαταπονήτου Λομβάρδου, οὗ τὸν ἐνθουσιασμὸν δυνάμεθα νὰ νιχνεύσωμεν ἐν ταῖς σελίσιν τοῦ Γάλλου λογίου καὶ περιηγητοῦ Λενορμάν. Ἄλλ' οἱ ἐνωτικοὶ εὔρισκόν τινα τῶν εὐπρεπεστάτων αὐτῶν ἐπιχειρημάτων ἐν ταῖς δηλώσεσιν Ἄγγλων ὑπουργῶν. Ὅτε ὁ Ῥῶσσελ ἐν τῷ πολυθρულῆτῳ αὐτοῦ ἐγγράφῳ τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1860 ἐκήρυξεν, ὅτι «οἱ Ἰταλοὶ ἦσαν οἱ ἄριστοι κριταὶ τῶν ἰδίων ἐαυτῶν συμφερόντων» καὶ ἐποιεῖτο μετ' ἐνθουσιασμοῦ λόγον περὶ «τῶν ἐλευθεριῶν αὐτῶν» καὶ τῆς «ἀνεξαρτησίας», ὁ Ἑπτανήσιος Δάνδολος ἐκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς θεωρίας ταύτας εἰς τοὺς Ἑλληνας τῶν Ἰονίων νήσων. Ὅτε δὲ μετὰ τέσσαρας μῆνας ἡ βουλὴ συνῆλθεν, ἀρχομένου τοῦ 1861, εἰς ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ Γλάδστωνος ἐπηκολούθησαν προτάσεις, ὅπως τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως ὑποβληθῆ ἐπὶ τὸ ἰταλικώτερον εἰς δημοψήφισμα καὶ γείνη ἔκκλησις εἰς τοὺς κοινοβουλευτικοὺς ἀνδρας, τὰς κυβερνήσεις καὶ τοὺς φιланθρώπους τῆς Εὐρώπης χάριν συμπράξεως αὐτῶν. Ὁ δὲ Στόρξ, ἀφ' οὗ πρῶτον ὑπέδειξεν εἰς τὴν βουλὴν τὸν ἀντισυνταγματικὸν χαρακτῆρα τῶν κινήματων ἐκείνων, ἀνέβαλεν αὐτὴν ἐπὶ ἕξ μῆνας, καίτοι τὸ ὄπλον ἐκεῖνο ἦτο ἐστερημένον τοῦ ἡμίσεος τῶν ἕξ αὐτῶν τρόμων

ἔνεκα τῆς συνηθείας τοῦ νὰ πληρόνωνται οἱ μισθοὶ τῶν βουλευτῶν καὶ ὅταν δὲν συνεδρίαζεν ἡ βουλή. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἤγαγεν ἐν τῷ ἀγγλικῷ κοινοβουλίῳ εἰς συζήτησιν, ἣτις παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τε τὸν δούκα τῆς Newcastle, τότε ὄντα ὑπουργὸν τῶν ἀποικιῶν, καὶ εἰς τὸν Γλάδσωνα, ὄντα τότε ὑπουργὸν τῶν οἰκονομικῶν, τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων ἀγγλικὴν προστασίαν. Παραχώρησις αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπεφάνθη ὁ μέ-

Φρειδερίκος Β' βασιλεὺς νῆς Δανίας
(*Ἴδε σελ. 349).

γας φιλέλλην, ἤθελεν εὐλόγως συνεπιφέρει τὴν τῆς Κρήτης, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου καὶ θὰ ἦτο συγχρόνως δυσυπολόγιστος διασπάθις δημοσίου χρήματος δαπανωμένου εἰς ὀχυρώσεις καὶ «ἐγκλημα ἐναντίον τῆς ἀσφαλείας τῆς Εὐρώπης». Ταῦτα ἐλέχθησαν τῇ 25 Ἀπριλίου 1861, τῇ δὲ 26 Νοεμβρίου 1862 τὸ αὐτὸ ὑπουργεῖον, οὗ ὁ ῥήτωρ ἦτο μέλος, ἀπεφάσισε, μόνου ἀντιτείνοντος τοῦ λόρδου Westburg, νὰ ἐγκαταλίπη τὰς νήσους. Ἔστω καὶ τοῦτο ἐν τῶν πολλῶν δειγμάτων τῆς ἀγγλικῆς ἀσταθείας ἐν τῷ ἀνατολικῷ ζητήματι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πάλμερστον, ὁ πρόεδρος τῆς

κυβερνήσεως, συνήνεσεν εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς Κερκύρας, ἣς ἡ παράδοσις θὰ ἦτο κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1850 δήλωσιν αὐτοῦ πρᾶξις μωρίας, καὶ πρὸς ἣς τὴν παρακράτησιν, καὶ ἐν περιπτώσει παραχωρήσεως τῶν ἄλλων νήσων, καὶ πάλιν παρῶρμα τῷ 1851 ὡς πρὸς πρᾶξιν συνετήν. Τοιαύτη εἶνε ἡ πολιτικὴ!

Τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Newcastle καὶ τοῦ Γλάδσωνος ἔσχον ἐπίδρασιν τινὰ ἐπὶ τοὺς πολιτευτὰς τῆς Ἑπτανήσου. Ὅτε δὲ συνῆλθε τῷ 1862 ἡ δωδεκάτη Ἰόνιος βουλή, ἔμαθε μετ' ἐκπλήξεως, ὅτι ὁ ἄρτι ἐκλεχθεὶς πρόεδρος αὐτῆς Ζερβὸς, ὁ ἐνθερμος Κεφαλλῆν ῥιζο-

σπάστης καὶ ἐξόριστος προτέρων ἡμερῶν, εἶχεν ὑποβιάσει ἑαυτὸν εἰς «μεταρρυθμιστὴν». Τοιαῦτα μετριαστικὰ ἀποτελέσματα ἐπέφερον ἡ ἀρχὴ, καὶ οὕτω μικρὰ ἐφαίνετο ἡ προσδοκία τῆς ἐνώσεως κατ' αὐτὸ τὸ λυκαυγὲς τῆς ἐκπληρώσεως αὐτῆς. Ἄλλ' οἱ ῥιζοσπάσται ὑπὸ τὸν Λομβάρδον ἐξηκολούθησαν τὰς διαμαρτυρίας αὐτῶν ἐναντίον τῆς προστασίας, ἐν τισι περιστάσεσι μεμφόμενοι τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν διὰ πράξεις, αἵτινες ἀπὸ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ 1849 ἦσαν πρᾶγματι πταῖσμα τῶν ἰδίων ἑαυτῶν ἐλευθέρων δημοτικῶν ἀρχῶν. Καὶ δὲν διετηροῦντο μὲν ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου πλέον αἱ ὁδοὶ τῆς ὑπαίθρου χώρας, τὸ δὲ λαμπρὸν δάσος τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ ὄρους Αἴνου ἐφυλάσσετο ἐλλιπῶς· ἀλλὰ ταῦτα συνέβαινον, διότι αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ ἐπέτρεπον τὴν εἰς τὸ ἴδιον ἔργον ἀνάμιξιν τῆς πολιτικῆς καὶ ἐφοβοῦντο νὰ τιμωρήσωσι τοὺς ἐνόχους πυρκαϊῶν τῶν δασῶν, ἔχουσαι ὑπ' ὄψιν τὰς προσεχεῖς δημοτικὰς ἐκλογάς. Χάριν δ' ἐπανορθώσεως τῶν καταχρήσεων τούτων ὁ Στόρξ ἔπεισε τὴν γερουσίαν νὰ περιορίσῃ διὰ τῶν ἐν ταῖς νήσοις τοποτηρητῶν τὰ δικαιώματα τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν, ἀφείδ ἑλευθέραν τὴν χάριν τῶν μικροτέρων θέσεων τῆς δημοσίας ὑπαλληλίας ἀμίλλαν. Ἄλλ' ἦτο ἀργὰ ὅπως ἐφαρμοσθῆ σύστημα φιλανθρωποῦ δεσποτισμοῦ. Ἦδη τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος ὁ Ρῶσσελ εἶχε προσφέρει τὴν Ἑπτάνησον εἰς τὸν Ὄθωνα ἐπὶ τῷ ὄρω, ὅπως οὗτος ἀποστῆ διαταράξεως τῆς Τουρκίας. Μετὰ δὲ τὴν ἔξωσιν αὐτοῦ ἡ ἐκλογὴ τοῦ πρίγκιπος Ἀλφρέδου, ὅστις εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὴν Κέρκυραν τῷ 1859 καὶ οὗ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Κεφαλληνίαν τὸ θέρος τοῦ 1862, εἶχεν ἀναγκάσει τὴν Ἀγγλίαν νὰ ποβῆ δημοφιλεστέρα ἢ πρότερον, ἐξαιρουμένων τῶν ἄκρων ῥιζοσπαστῶν. Ἀφ' ἑτέρου δ' ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Ἐλλιοτ, καθ' ἣν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἔμελλον νὰ ὑπάρξωσιν ἡ ἀμοιβὴ τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκλογῆς προσήκοντος μονάρχου, ὅστις θὰ ἠύλαβεῖτο τὸ ἐλληνικὸν σύνταγμα καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας, ἦτο ἡ πρώτη ἐπίσημος πρὸς τοὺς Ἑπτανησίους ἀναγγελία τοῦ νέου ἀγγλικοῦ προγράμματος. Ὁ δὲ λόγος τῆς βασιλίσσης, ὁ ἐκφωνηθεὶς τῷ 1863, ἐπανελάβε τὴν προσφορὰν, ὥρισε δὲ καὶ ὅπως οἱ Ἑπτανήσιοι αὐτοὶ ἐκφράσωσι τὴν ὀριστικὴν αὐτῶν ἐπιθυμίαν περὶ τῆς ἐνώσεως, ἐπιθυμίαν, περὶ ἣς ἀμφέβαλλον μόνον ὅσοι ἐθεώρουν τὴν ἐπιχώριον ἀριστοκρατίαν καὶ τοὺς ὑπαλλήλους ὡς τοὺς μόνους ἀντιπροσωπεύοντας τὴν κοινὴν γνώμην, καὶ οἱ κυνικοὶ ἐκεῖνοι, ὅσοι ἐπίστευον μέχρις ἐσχάτων, ὅτι οἱ ῥιζοσπάσται ἔμελλον νὰ δειλιάσω-

σιν ὅπως προβῶσιν εἰς πρᾶξιν μέλλουσαν νὰ ἐπιθέσῃ τέλος εἰς τὴν μισθοφορὰν αὐτῶν καὶ ἐπιφέρῃ τὴν διὰ παντὸς λήξιν τοῦ πολιτικοῦ σταδίου πολλῶν μεταξὺ αὐτῶν. Ἄλλ' ἐν τῷ κοινοβουλίῳ ἡ ἐγκατάλειψις τῶν νήσων ἐπεκρίθη σφοδρῶς ὑπὸ τῶν λόρδων Δέρβυ καὶ Καρναρβῶνος καὶ ὑπὸ τοῦ Δισραέλη, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ὁ Πάλμερστον ἀντισχυρίσθη, ὅτι ἡ παραχώρησις τῆς προστασίας ἦτο ὑπόθεσις οὐχὶ τοῦ κοινοβουλίου, ἀλλὰ τῶν προνομίων τοῦ στέμματος.

*Χριστιανὸς Ο' πατὴρ τοῦ βασιλέως Γεωργίου
(*Ἴδε σελ. 347).*

Τὸ τέταρτον ἄρθρον τῆς μεταξὺ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας συνθήκης τῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν ἀνάρρησιν τοῦ βασιλέως Γεωργίου ὠριζε περὶ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅτι αὕτη ἔμελλε νὰ γείνη, ἂν «εὕρισκετο, ὅτι ἦτο σύμφωνος πρὸς τὰς εὐχὰς τῆς Ἰονίου βουλῆς» καὶ «ἤθελε τύχει τῆς συναινέσεως τῆς Αὐστρίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Πρωσίας καὶ τῆς Ῥωσίας». Αἱ δυνάμεις αὗται διὰ πρωτοκόλλου τῆς 20 Ἰουλίου συνεφώνησαν περὶ τῆς ἀναθεώσεως ταύτης τῆς συνθήκης τοῦ 1815, ἣν τρεῖς αὐτῶν εἶχον συνυπογράψει. Ἡ δ' ἐκλεχθεῖσα νέα Ἰόνιος βουλὴ ἐψήφισε τῇ 23 Σεπτεμβρίου ὁμοφώνως πλὴν

τριῶν μόνων ἐναντίων ψήφων ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου καὶ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῆς μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ὁ μὴν τοῦ μέλιτος τῶν Ἀγγλοϊονίων βραχεῖαν ἔσχε τὴν διάρκειαν. Ὁ Στόρξ ἐν τῷ διαγγέλματι αὐτοῦ πρὸς τὴν βουλὴν εἶχε θέσει πέντε ὅρους, καίτοι σύνθημα τῶν τελευταίων ἐκλογῶν εἶχεν ὑπάρξει ἡ κραυγὴ «Ἐνωσις ἄνευ ὄρων». Τῶν ὄρων δὲ τούτων οἱ σπουδαιότατοι ἦσαν ἡ διατήρησις τῶν ἀγγλικῶν νεκροταφείων ἐν ταῖς νήσοις, ζήτημα κινηθὲν καὶ πάλιν τῷ 1902, ὅτ' ἐσχεδιάζετο ἡ ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ νεκροταφείου Κερκύρας οἰκοδόμησις λέσχης, ἡ ἐνιαυσία ἐπιβάρυνσις τῶν προσόδων τῆς Ἑπτανήσου διὰ δεκακισχιλίων λιρῶν

πρὸς αὔξησιν τῆς ἀποζημιώσεως τοῦ νέου βασιλέως καὶ ἡ ἐγκατάλειψις πάσης ἀξιώσεως τῶν Ἑπτανησίων περὶ ἐξοφλήσεως χρέους 90.289 λιρῶν ὀφειλομένων εἰς τὴν προστασίαν «διὰ καθυστερήσεις στρατιωτικῶν εἰσφορῶν». Οἱ ὅροι δὲ οὗτοι ἔγειναν δεκτοὶ, καίτοι ἡ παρὰ τῶν Ἑπτανησίων χάριν τοῦ μέλλοντος αὐτῶν ἡγεμόνος πληρωμὴ προεκάλεσε τὴν εὐλογον ἀντίρρησιν, ὅτι ἡ ἐκπνέουσα προστασία δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ὑποθηκεύῃ τὸ μέλλον μέρος ἀνήκοντος εἰς τὸ νέον βασίλειον αὐτοῦ ἐν ὄλῳ. Ἄλλ' εἰς τοὺς Ἑπτανησίους ἐπεφυλάσσετο ἔτι μεγαλειτέρα ἐκπληξις. Διὰ συνθήκης μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν δυνάμεων, ὑπογραφείσης ἐν Λονδίῳ τῇ 2 Νοεμβρίου 1863, αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἐκηρύχθησαν οὐδέτερον ἔδαφος, καὶ κατὰ ταῦτα ἔπρεπε νὰ διατηρηθῆται ἐν αὐταῖς περιορισμένος ἀριθμὸς στρατοῦ, καὶ τὰ φρούρια τῆς Κερκύρας καὶ τῶν ἀμέσων αὐτῆς ἐξαρτημάτων ὄφειλον νὰ κατεδαφισθῶσι πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν ἀγγλικῶν στρατευμάτων. Ἡ δὲ ἀναγγελία τῶν προσθέτων τούτων ὄρων προεκάλεσεν ἀγανάκτησιν ἐν τε τῇ Ἑπτανήσῳ καὶ τῇ Ἑλλάδι. Ὁ Ἕλλην πληρεξούσιος Χαρίλαος Τρικούπης, υἱὸς τοῦ ἱστορικοῦ καὶ μέλων πρωθυπουργός, ὅστις τότε ἐνεφανίζετο τὸ πρῶτον εἰς τὸν δημόσιον βίον, ἔφθασεν εἰς Λονδῖνον μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης καὶ ἐχαράκτηρισε τὴν ἐπιβολὴν τῶν ὄρων ἐκείνων ὡς «σφαγιασμὸν τῆς Ἑλλάδος χάριν τῆς Αὐστρίας». «Καὶ δὴ ἡ τε Αὐστρία καὶ ἡ Τουρκία ἐθεώρουν τὰ φρούρια τῆς Κερκύρας ὡς κίνδυνον ἐκείνη μὲν τοῦ Ἀδρίου, αὕτη δὲ τῆς Ἠπείρου, ἐν ᾧ ἐξ ἑτέρου ὁ Πάλμερστον ὑπερεμάχετο τῆς συνθήκης διὰ τῶν προηγουμένων ἀναλόγων γεγονότων, τῆς καθαιρέσεως τῶν βελγικῶν φρουρίων καὶ τῆς ἐξουδετερώσεως τοῦ Chablais καὶ τοῦ Faucigny. Ἡ δ' ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἰσχυρίσθη, ὅτι ἡ οὐδετερότης νήσων, οἷαι τὰ Κύθηρα καὶ ἡ Λευκάς, οὐδένα θὰ εἶχον λόγον, ἐπειδὴ αἱ νῆσοι αὗται ἦσαν γεωγραφικῶς συναφεῖς πρὸς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν, καὶ ἐμνημόνευσε τοῦ βομβαρδισμοῦ τῆς

Χαρίλαος Τρικούπης.

Κοπενάγης πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἡ οὐδετερότης οὐδεμίαν εἶχε σημασίαν ἐν περιπτώσει πολέμου μεταξύ δύο ἰσχυρῶν ναυτικῶν δυνάμεων. Ἐπῆλθε δὲ τέλος συνδιαλλαγῆ, περιληφθεῖσα τῇ 13 Ἰανουαρίνῳ 1864 εἰς πρωτόκολλον, δι' οὗ ἐψηφίζετο ἡ οὐδετερότης μόνον τῶν δύο βορειοτάτων νήσων, τῆς Κερκύρας καὶ τῶν Παξῶν, μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῶν, καὶ ἀπεσύρετο δι' ἀπάσας τὰς Ἰονίους νήσους ὁ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιβληθεὶς περιορισμὸς τῶν ἐν αὐταῖς στρατιωτικῶν δυνάμεων. Οἱ ὅροι δὲ οὗτοι συνυπεγράφησαν ἐν τῇ ὀριστικῇ συνθήκῃ τῆς ἐνώσεως, ὑπογραφείσῃ τῇ 17 Μαρτίου 1864 ὑπὸ τῶν τριῶν προστατῶν δυνάμεων καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ὅστις ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν τῆς διατηρήσεως τῶν ὑφισταμένων συμβάσεων μετὰ τῆς Ἰονικῆς τραπέζης καὶ τοῦ Αὐστριακοῦ Λόυδ καὶ ὑπεσχέθη τὴν πληρωμὴν τῶν συντάξεων καὶ ἀποζημιώσεων Βρετανῶν τινῶν ὑπηκόων καὶ Ἰονίων ὑπαλλήλων, ὧν αἱ ὑπηρεσίαι δὲν θὰ ἦσαν πλέον ἀναγκαῖαι. Ἀπρηριθμήθησαν δ' αὐταὶ ἐν χωριστῇ συμβάσει καὶ ἀνῆρχοντο εἰς 10.676 λίρας. Τὸν τελευταῖον τοῦτον ὅρον ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐθεώρησεν ἄλογον, ἐπειδὴ οὐ μόνον οἱ Ἑπτανήσιοι ὄφειλον νὰ πληρόνωσι δεκακισχιλίας λίρας ὡς ἐνιαύσιον ἀποζημίωσιν εἰς τὸν νέον αὐτῶν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες τὸ αὐτὸ ποσὸν εἰς συντάξεις ἀναφερομένας εἰς τὸ ἀρχαῖον ἑπτανησιακὸν καθεστῶς. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἐπιδείξει γενναιοφροσύνην διὰ τῆς παραχωρήσεως τῶν νήσων· δὲν ἔπρεπε δὲ νὰ παραφθείρη τὴν λαμπρὰν ἐκείνην πρᾶξιν αὐτοθυσίας διὰ μικρολόγων χρηματικῶν ὑπολογισμῶν.

Τότε πλέον ἤρχισεν ἡ τελευταία λυπηρὰ πρᾶξις τοῦ δράματος τῆς προστασίας, ἡ κατεδάφισις τῶν φρουρίων τῆς Κερκύρας. Εὐτυχῶς τὸ γραφικὸν Παλαιὸν φρούριον, οὗ τὸ μεσαιωνικὸν ὄνομα Κορυφὸ ἠγάγεν εἰς τὸ νέον ὄνομα τῆς νήσου Κορυφοῖ, διτηρήθη· ἀλλὰ τὰ παραθαλάσσια ὄχυράματα τοῦ Νέου φρουρίου, τὸ παρακείμενον φρούριον Ἀβραάμ καὶ τὰ ἐρύματα τῆς νησίδος Βίδου, τῆς δεσποζούσης τοῦ εἰς πλου τοῦ λιμένος, κατηδαφίσθησαν. Οἱ Ἑπτανήσιοι ἰσχυρίζοντο, ὅτι οἱ Ἄγγλοι δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ καταστρέψωσι τὰ ὄχυράματα ἐκεῖνα χωρὶς νὰ συμβουλευθῶσιν αὐτοὺς, ἐπειδὴ τὰ δύο τρίτα περίπου τῶν δαπανῶν αὐτῶν ἐπὶ τῆς προστασίας εἶχον πληρωθῆ ἐκ χρήματος ἑπτανησιακοῦ. Οἱ μεγάλοι καὶ ὀγκῶδεις λίθοι τῆς τειχοδομίας, ὧν εἷς φέρει τὴν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ ἀνά χειρας βιβλίου ἀναγνωσθεῖσαν χρονολογίαν 1837, εἶνε ἀκόμη

συνεσωρευμένοι ἐπὶ τοῦ νησιδρίου Βίδου· τοιαύτη δ' ὑπῆρξεν ἡ σφοδρότης τῆς ἐκρήξεως, ὥστε ἀξιωματικὸς τῶν ἐπιφορτισθέντων αὐτὴν διηγήθη εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἐξ αὐτῆς ἐθραύσθησαν ἅπασαι αἱ ὕελοι τῶν παραθύρων τῶν ἀπέναντι κειμένων οἰκιῶν τῆς Κερκύρας. Καὶ ἐξώργισε μὲν ἡ καταστροφή τῶν φρουρίων τούτων τὸν ἐπιχώριον τύπον ἐναντίον τῶν ἀποχωρούντων προστατῶν· ἀλλ' ὅτε τὴν τελευταίαν πρωίαν τῆς ἀγγλικῆς κυριαρχίας, 21 Μαΐου 1864, δύο Ἄγγλοι διαταχθέντες κατεβίβασαν τὸ ἄγαλμα τῆς Βρετανίας ἀπὸ τῆς στεφάνης τοῦ μεγάρου τοῦ ἀρμοστοῦ, ὅπου νῦν μένει μόνη ἡ τριήρης τῶν Φαιάκων, ἔμβλημα τῆς Κερκύρας, φίλος παραστάς ἤκουσέ τινας τῶν παρισταμένων ἰθαγενῶν ἀναφωνοῦντας «Ποτὲ δὲν μας ἔκαμε κακόν». Τὸ δὲ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ Θρασύβουλος Ζαΐμης παρέλαβε τὰς νήσους ὡς ἕκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, καὶ μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἐπεσκέφθη ἔπειτα τὰς λοιπὰς ἕξ νήσους. Εὐχαρίστως δὲ ἀναφέρομεν, στηριζόμενοι εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ συνοδούσαντος τὸν βασιλέα Ἄγγλου διπλωμάτου, ὅτι μόνον ἐν Λευκάδι ἐξεδηλώθη τις πικρασμὸς ἐναντίον τῆς καθαιρεθείσης ἀγγλικῆς προστασίας. Τελευταία δὲ σκηνὴ τοῦ δράματος τῆς ἐνώσεως ὑπῆρξεν ἡ εἴσοδος ὀγδοήκοντα καὶ τεσσάρων Ἑπτανησίων πληρεξουσίων, ἧτοι τοῦ διπλοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνήθων βουλευτῶν, ἐκλεχθέντων τὸ πρῶτον διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ἰουλίου. Οἱ Κερκυραῖοι πληρεξούσιοι οὐδὲ ἓνα κἂν περιελάμβανον γαιοκτήμονα. Ἡ ὑπαιθρος χώρα εἶχε κατακλύσει τὸ ἄστυ.

Θρασύβουλος Ζαΐμης.

Οὕτως ἔληξεν ἡ ἐπὶ ἡμῖν αἰῶνα σχέσις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ἑπτανήσου. Ἡ δ' ἔκτοτε παρέλευσις σχεδὸν ἑτέρου ἡμίσεος αἰῶνος ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐνώσεως καθιστάνει εἰς ἡμᾶς δυνατὴν τὴν μόρφωσιν γνώμης περὶ τοῦ τότε γενομένου διαθήματος. Τὸ ζήτημα δύναται νὰ ἐξετασθῇ ἐκ διαφόρων ἀπόψεων. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τοὺς Ἕλληνας τοῦ βασιλείου ἡ ἔνωσις ὑπῆρξε κέρδος, οὐ μόνον διότι παρείχεν εἰς αὐτοὺς ἑπτὰ ὠραίας νήσους, ἀπάσας εὐρισκομένας ἐν ὕλικῇ καταστάσει βελτίονι τῆς τῶν ἀρχαίων ἐπαρχιῶν ὡς πρὸς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ δημόσια ἔργα, ἀλλὰ καὶ διότι οἱ Ἑπτανήσιοι προσέθηκαν εἰς τὴν πολιτείαν στοιχεῖον μεμορφωμένον καὶ ἀριστοκρατικόν, προσελθὸν ἐκ τῶν χρόνων τῆς μακρᾶς βενετοκρατίας. Ἡ Ἑπτανήσος προσέφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἓνα πρωθυπουργόν, ἱκανοὺς ἐξέχοντας πολιτευτὰς καὶ ἐπίους διακεκριμένους διπλωμάτας, ἐν ᾧ ἕξ ἑτέρου ἡ μεγάλη φυσικὴ καλλονὴ τῆς Κερκύρας ἠνύνησε τὴν ἐν τῇ νήσῳ αὐξήσιν τῆς τέχνης. Δι' αὐτοὺς δὲ τοὺς Ἑπτανησίους ἡ ἔνωσις ὑπῆρξε κέρδος ἠθικόν, ἐπειδὴ πολλὰ ἔθνη, εἴπερ τι δὲ καὶ ἄλλο τὸ ἑλληνικόν, προτιμῶσι νὰ κυβερνῶνται, ἔστω καὶ ὀλιγώτερον καλῶς, ὑπὸ τῶν ἰδίων συμπολιτῶν ἢ νὰ διοικῶνται καλλίτερον ὑπὸ ξένων, μάλιστα ἂν οὗτοι ἀνήκωσιν εἰς διάφορον δόγμα, ἰδίως ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπου καὶ οἱ ἄρχοντες ὄφειλον νὰ ἔχωσι τὸ αὐτὸ καὶ οἱ ἀρχόμενοι θρήσκευμα. Ὁ ἠθικὸς γνώμων τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως κλυδωνισμοῦ τῶν Ἑπτανησίων δὲν ἦτο τόσον ἡ ἐλευθερία, ὅσον ἡ ἐθνότης καὶ ἡ θρησκεία, οἱ δύο οὗτοι συντελεσται τοῦ ἑλληνισμοῦ. Πρὸς δὲ τούτοις ὑπῆρχον, καθ' ἃ ἐξέθηκεν ὁ Λύττων, καὶ δυσκολίαι κοινωνικαί τε καὶ πολιτικαί. «Ἡ ἐγκάρδιος ἐρασιμότης τοῦ ἀνέχεσθαι καὶ ἡ ἔμφρων ἀνασκοπὴ πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀγερωχίαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐθνικαὶ προκαταλήψεις», ταῦτα πάντα, ἅτινα συνίστα ἐν ἐγγράφῳ ἀξιωματικῶν, δὲν εὐρίσκοντο πάντοτε παρὰ τοῖς Ἀγγλοῖς ὑπάλληλοις. Ὁ Ἀγγλος, ἔγραφε Γάλλος παρατηρητῆς, ἐπαναλαμβάνει, ὅτι εἶνε Ἀγγλος εἰκοσάκις τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ μίαν φορὰν ἐπὶ πλεόν ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις. Ἀλλ' ὅμως ὑπὸ ἔποψιν ὕλικήν, καὶ οἱ θνητοὶ δὲν ζῶσι μόνον διὰ τῶν μεγάλων ἰδεῶν, οἱ Ἑπτανήσιοι καὶ εἰδικώτερον οἱ Κερκυραῖοι, οἵτινες μάλιστα πάντων ἐπωφελοῦντο τὰγαθὰ τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς, ἔπαθον ἀπὸ τῆς ἐνώσεως, καθ' ἃ συνείδον μετ' οὐ πολὺ. Ἡ ζωὴ ἐν Κερκύρᾳ ἦτό τι ὄλως διάφορον ὑπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς ἐκείνου, ὅπερ εἶνε τὴν σήμερον. Τότε πολυάριθμοι ὑπάλληλοι ἀδρῶς πληρονόμιοι ἐσκόρπιζον ἀδεῶς τὸ χρῆμα αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν, τὸ

διεξαγόμενον ἐμπόριον ἦτο ζωηρὸν καὶ ἡ πόλις ἐγινώσκετο ὡς «ὁ παράδεισος τοῦ στρατιώτου». Θέσεις ὑπῆρχον περισσαὶ διὰ τοὺς Κερκυραίους, αἱ δὲ διασκεδάσεις αἱ πάντοτε συμπαρομαρτοῦσαι εἰς τὸν Ἀγγλον ἀξιωματικὸν προσεῖλκον ἰθαγενεῖς τε καὶ ξένους εἰς τὴν πόλιν. Ἀναμφιβόλως ἡ συγκέντρωσις ἐκείνη συμφερόντων ἐν τῇ πόλει συνεπέφερε τὸ κακὸν ἀποτέλεσμα, ὅτι ἦγε τοὺς γαιοκτήμονας εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς νήσου κτημάτων αὐτῶν χάριν συμμετοχῆς τῆς κοινωνικῆς ζωηρότητος καὶ τῶν ἐπικερδῶν ἐπιχειρήσεων, ἃς παρείχεν ἡ πρωτεύουσα. Ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἔποψιν ἡ ἑλληνικὴ κυβερνήσις δὲν ἔπραξεν ὅσα προσεδοκῶντο χάριν τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ τὰκατοίκητα μέγαρον τῶν ἄλλοτε ἀρμοστῶν διαπνέει αὐρα τις μελαγχολίας, ἣτις διαλύεται μόνον, ὅταν ἡ ἐνιαυσία ἐπίσκεψις τοῦ Γερμανοῦ αυτοκράτορος εἰς τὸ Γαστοῦρι προσελκύει εἰς τὸ Μον Ρεποσ τὴν ἑλληνικὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν. Τέλος δ' ὑπολείπεται ἡ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ ἀποψις τῆς γενομένης παραχωρήσεως. Ὁ Ναπολέων, ὁ Νίλσον καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ ἠξίου μεγίστης σημασίας τὴν Κέρκυραν, ὁ δὲ Βίσμαρκ ἐθεώρει τὴν ἐκ τῆς νήσου ἀποχώρησιν τῆς ἀγγλικῆς προστασίας ὡς σημεῖον ἀδυναμίας. Βεβαίως δ' ὁ Γερμανὸς πολιτευτῆς δὲν συνείθιζε νὰ ἐκτρέπηται εἰς πράξεις γενναιοφροσύνης, καὶ δύναται τις νὰ ἀμφιβάλλῃ κατὰ πόσον ἑλληνικὸν κράτος μεγαλυνθὲν καὶ εὐγνωμον δὲν θὰ εἶνε εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὠφελιμώτερον τῆς προστασίας ἐπὶ τμήματος ἔθνους δυσηρεστημένου ἐχθρικῶς. Ἀνακεφαλαιοῦντες δὲ τὰνωτέρω, λέγομεν, ὅτι ἡ ἔνωσις θὰ κριθῇ διαφόρως ὑπὸ πολιτικῶν οικονομολόγων, μὴ

Βίσμαρκ.

λαμβάνοντων ὑπ' ὄψιν σάρκας καὶ αἷμα τῶν λαῶν, καὶ ὑπὸ πολιτευτῶν, οἵτινες, ὄντες αὐτοὶ φιλοπάτριδες, θαυμάζουσι τὴν φιλοπατρίαν παρ' ἄλλοις λαοῖς μᾶλλον ἢ παρὰ τῷ ἰδίῳ ἑαυτῶν.

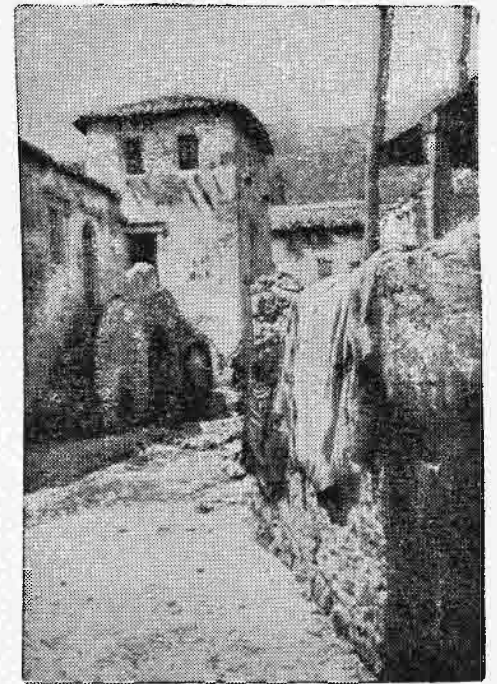
Τὰ δὲ ἴχνη τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς δὲν ἐξέλιπον παντελῶς ἐν Ἑπτανήσῳ. Τὰρχικὰ γράμματα G. R. (Georgius Rex) καὶ V. R. (Victoria Regina) εἶνε ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον ὄρατὰ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κερκύρας· οἱ κάτοικοι τοῦ ἄστεως πίνουσι ἀκόμη τὸ ἐξαιρετικὸν ὕδωρ, ὃπερ ἔφερον ὁ Ἄδαμ ἐκ τοῦ χωρίου Μπινίτσες, καὶ ἡ πλατεῖα ἢ φέρουσα νῦν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκλήθη οὕτως ἐπὶ τῇ δοξολογίᾳ τῇ τελεσθείσῃ ἐν τῇ πόλει κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ὑδραγωγείου. Ὅδοι καὶ μνημεῖα ἐγερθέντα εἰς ἀνάμνησιν ἀρμοστῶν, ὀλίγοι τάφοι καὶ ὀλίγοι πολιότριχες ὑπομιμνήσκουσιν εἰς τοὺς νησιώτας τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν προστάτας· ἡ Ἰονικὴ τράπεζα λειτουργεῖ ἀκόμη, καὶ τὸ κρίκει παίζεται ἀκόμη ἐν Κερκύρα, ὅπου ἐλάχιστά τινα λείψανα τῆς ἀγγλικῆς συνανεμίχθησαν εἰς τὸ ἐπιχώριον ἐδίωμα. Ἀλλὰ παρῆλθε ταχέως ἡ γενεὰ ἢ γνωρίσασα τὴν προστασίαν, διὰ πολλοὺς δὲ ἢ ἱστορία τῶν νήσων ἐπὶ τῶν Ἄγγλων εἰσῆλθεν εἰς τὸ κεφάλαιον ἐκεῖνο τῶν ἐθνικῶν ἀγγλικῶν ἀποκηρύξεων τὸ ὑπομιμνήσκον τὰς ἐν τῇ Μεσογείῳ κτήσεις τῆς Ἀγγλίας, τὸ Tangier καὶ τὸ Port-Mahon.

Ἡ δὲ εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν εἴσοδος τῶν Ἰονίων πληρεξουσίων κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐν αὐτῇ ἑναρξιν τῶν συζητήσεων περὶ τοῦ νέου συντάγματος, οὗ σχέδιον εἶχε προπαρασκευασθῆ ὑπὸ ἰδίας ἐπιτροπείας. Διαρκούντων τῶν ἐννέα μηνῶν ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ νέου βασιλέως, ἡ συνέλευσις εἶχε ῥίψει τρία ὑπουργεῖα, καὶ τὸ φατριαστικὸν πνεῦμα εἶχε κορυφωθῆ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡ ἀπόφασις τῶν Ἑπτανησίων πληρεξουσίων νὰ ὑποστηρίξωσιν ἐκ φιλοπατρίας τὴν ἐκάστοτε κρατοῦσαν κυβέρνησιν ἐπέσυρε μετ' οὐ πολὺ κατ' αὐτῶν τὰς μομφὰς τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Εἰς τῶν πληρεξουσίων διεμαρτυρήθη ἐναντίον τῆς ἀναμίξεως τοῦ Σπόννεκ εἰς τὰς συσκέψεις τῆς συνελεύσεως, καὶ ἡ συζήτησις τῶν ἄρθρων προεχώρει οὕτω βραδέως, ὥστε ὁ σύμβουλος τοῦ βασιλέως παρεκάλεσε τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν νὰ μεταχειρισθῆ παρὰ τῇ ἀντιπολιτεύσει τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς. Ἡ αἴτησις δ' αὕτη ἐπήγαγε τὴν ἐξαιρετικὴν, εἰ καὶ βραδέως ἐπελθοῦσαν, διάγνωσιν τῆς ἀρχῆς, ὅτι ὅσον ὀλιγώτερον αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις ἐπενέβαινον εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος, τόσῳ καλλίτερον θὰ ἦτο τοῦτο δι' αὐτήν. Ἡ τελεία ἀφομοίωσις τῶν Ἰονίων

νήσων μετὰ τοῦ λοιποῦ βασιλείου ἀπεδεικνύετο, ὅτι ἦτο μῆλον ἔριδος μεταξὺ αὐτῶν ἔτι τῶν Ἑπτανησίων, ἐπειδὴ οἱ μὲν Κερκυραῖοι καὶ Κεφαλλῆνες πληρεξούσιοι, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἐπεθύμουν τὴν πλήρη καὶ ἄμεσον ἐν Ἑπτανήσῳ ἐφαρμογὴν τῶν νόμων καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τῶν λοιπῶν Ἰονίων νήσων ἠκολούθουν τὴν κυβέρνησιν, ἧς τότε ἡγεῖτο ὁ Κανάρης, ὑποστηρίζοντες τὴν βαθμιαίαν ἀποδοχὴν τῆς ἐνιαίας νομοθεσίας. Ἀποτέλεσμα δὲ τῶν διαφορῶν τούτων ὑπῆρξεν ἡ ἐν Ἑπτανήσῳ διατήρησις τοῦ ἰδίου ἑαυτῶν φορολογικοῦ συστήματος τοῦ εἰσαχθέντος τῷ 1803 καὶ διατηρηθέντος ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας, καθ' ὃ ὁ ἐξαγωγικὸς δασμὸς τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐλαίου 22.2 ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἦτο μόνος ἐπιβεβλημένος εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Ἰονίων νήσων. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη εἶχον παρέλθει ἑβδομάδες καὶ μῆνες ὅλοι, ὁ βασιλεὺς, ἐπόμενος εἰς τὴν συμβουλὴν τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας, ἔστειλεν εἰς τὴν συνέλευσιν τῇ 6 Ὀκτωβρίου διάταγμα, ὑπομιμνήσκον αὐτήν, ὅτι σχεδὸν ἔτος εἶχε παρέλθει ἀπὸ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ, ὅτι πλέον ἢ δύο μῆνες εἶχον διαρρέυσει ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἑπτανησίων πληρεξουσίων καὶ ὅτι ἡ ἀναβολὴ τῆς ψηφίσεως τοῦ συντάγματος προεκάλει τὴν δυσἀρέσκειαν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἀμηχανίαν τοῦ στέμματος. Διὸ ἀπήτησε παρὰ τῆς συνελεύσεως νὰ ψηφίσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ συντάγματος ἐντὸς δέκα ἡμερῶν, ἐπιφυλάσσων εἰς ἑαυτὸν ἐλευθερίαν ἐνεργείας ἐν περιπτώσει τῆς μὴ ἀποπερατώσεως τῶν ἔργων τῆς συνελεύσεως ἐντὸς τοῦ ταχθέντος χρόνου. Ταῦτα ὑπηνίσσοντο ἐνδεχομένην αὐτοῦ ἀναχώρησιν ἐκ τῆς χώρας καὶ τᾶμεσα αὐτῆς ἀποτελέσματα. Παρὰ δὲ τὰς διαμαρτυρίας τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἧτις διέτριβεν ἀκόμη εἰς τὴν συζήτησιν τοῦ ἑβδομηκοστοῦ πρώτου ἄρθρου τοῦ συντάγματος, ὅτε ἦλθε τὸ βασιλικὸν διάγγελμα, τοῦτό τε καὶ τὰ ὑπόλοιπα τριάκοντα καὶ ἐννέα ἄρθρα ἐψηφίσθησαν μέχρι τῆς 17 Ὀκτωβρίου. Ἐπὶ δὲ τῇ ὑποδείξει τοῦ στέμματος, θέλοντος νὰ εὐαρεστήσῃ τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν, ἔγινε δεκτὴ προφορικὴ τροπολογία ἀναφερομένη εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι ἱερεῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ ὁ πρόεδρος ἐκήρυξε λήξαντα τὰ ἔργα τῆς συνελεύσεως. Οὕτω δὲ μετὰ συνεδρίας δύο σχεδὸν ἐτῶν ἢ δευτέρα ἐν Ἀθήναις ἐθνικὴ συνέλευσις ἔδωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα δεύτερον βασιλεῖα καὶ δεύτερον σύνταγμα, τὸ ἕκτον συνταχθὲν ἀπὸ τοῦ 1821, οὗ ἡ ἰσχὺς διήρκεσε μακρότερον χρόνον παντὸς ἄλλου προγενεστέρου.

Διὰ τοῦ συντάγματος τοῦ 1864 εἰσήγετο τὸ σύστημα μιᾶς καὶ μόνης βουλῆς. Ἡ δὲ γερουσία κατηργήθη διὰ ψήφων διακοσίων ἑνδεκα ἑναντίον ἐξήκοντα καὶ δύο, καίτοι οἱ ἡγέται τῆς τε κυβερνήσεως καὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἦσαν ὑπὲρ τοιοῦτινος δευτέρου νομοθετικοῦ σώματος. Καὶ ἡ μὲν δυσκολία τῆς ἰδρύσεως τοιοῦτου σώματος ἐν χώρᾳ, ὅπου, ἐξαιρουμένων τῶν Ἰονίων νήσων, δὲν ὑπῆρχεν ἀριστοκρατία, ὅπου τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα εἶνε συμφυὲς πρὸς αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ λαοῦ καὶ ὅπου τότε αἱ μεγάλαι περιουσίαι ἦσαν τι σπάνιον, συνηγόρουν ὑπὲρ μιᾶς καὶ μόνον βουλῆς, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἡ πρακτικὴ πείρα ἀπὸ τῆς ἐπὶ Ὁθωνος γερουσίας εἶχε καταρρίψει τὴν εἰς τοιοῦτο σῶμα πεποιθήσιν παρὰ τῷ ἔθνει. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι αἱ πρῶται κοινοβουλευτικαὶ ἐπικρίσεις τοῦ Ὁθωνος εἶχον γείνει ἐν τῇ γερουσίᾳ, ἀλλὰ τὸ ἰδίως παραβλάπτον τοὺς γερουσιαστὰς ἐν τῇ κοινῇ ἐκτιμῆσει, ἧτις συνήθως στηρίζεται ἐπὶ τῆς στάσεως τῶν κυβερνωσῶν τάξεων πρὸς τοὺς μισθοὺς αὐτῶν, ἦτο ἡ παράτασις τῶν συνόδων τῆς γερουσίας χάριν αὐξήσεως τῆς ἀμοιβῆς αὐτῆς ἐπὶ τὸν κατὰ τὸ δυνατόν μέγιστον ἀριθμὸν μηνῶν καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα μεταβολὴ τῆς μηνιαίας μισθοφορᾶς τῆς ὀρισθείσης ὑπὸ τοῦ συντάγματος τοῦ 1844 εἰς μεγαλειότερον ἐνιαύσιον τίμημα. Ἡ δὲ ἀπόπειρα τοῦ Σπόννεκ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ σύνταγμα μισθωτὸν συμβούλιον ἐπικρατείας ὡς ἀντάλλαγμα τῆς γερουσίας ἔσχε προσωρινὴν μόνον ἐπιτυχίαν, τῶν ἰδρυσάντων τὸ σῶμα τοῦτο ἄρθρων ἀνακληθέντων τὸ ἐπόμενον ἔτος. Οὕτω δὲ, καταργηθείσης τῆς γερουσίας καὶ τοῦ στέμματος περιορισθέντος ἐντὸς τῶν ὀρίων μοναρχίας συνταγματικῆς, ἅτινα ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐπεμελήθη νὰ μὴ ὑπερβῇ, ἡ βουλή ἀπέβη πανίσχυρος, καὶ ὁ κοινοβουλευτισμὸς ἐγκαθιδρύθη ἐν ὄλῃ αὐτοῦ τῇ εὐρυτάτῃ ἀναπτύξει. Οἱ βουλευταὶ ἐξελέγοντο ἐπὶ τέσσαρα ἔτη διὰ καθολικῆς μυστικῆς καὶ συγχρόνου ψηφοφορίας κατ' ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης ἐπαρχίας. Ὁ ἀριθμὸς δ' αὐτῶν, οὐδέποτε ὑπάρξας μικρότερος τῶν ἑκατὸν πενήκοντα, ἀνῆλθεν εἰς διακοσίους τριάκοντα τέσσαρας, περιορισθέντας τῷ 1905 εἰς ἑκατὸν ἑβδομήκοντα καὶ ἑπτὰ, καὶ ἀνέρχεται σήμερον εἰς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα καὶ ἓνα. Ἡ ἀτυχὴς διάταξις ἡ ὀρίζουσα τὴν ἀπαρτίαν εἰς τὸ ἡμισυ πλεον ἑνὸς τοῦ ὀλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν παρέσχεν εὐκαιρίαν κωλυσιεργίας δι' εὐρείας ἀποχῆς ἀπὸ τῶν συνεδριῶν, ἧτις ἐνίστε παρέλυε τὴν λειτουργίαν τῆς πολιτείας. Ἀνήρχετο δ' ἡ ἀποζημίωσις τῶν βουλευτῶν εἰς διςχιλίας δραχμὰς δι' ἐκάστην τακτικὴν σύνοδον,

διακοῦσαν ἀπὸ τριῶν μέχρις ἑξ μηνῶν καὶ ὑπερέκεινα, ἐπληρόνοντο δ' εἰς αὐτοὺς καὶ τὰ ὀδοιπορικὰ πάσης ἐκτάκτου συνόδου. Τῷ 1884 ἡ ἀποζημίωσις αὕτη περιορίσθη εἰς χιλίας ὀκτακοσίας δραχμὰς, ἀλλ' ἠϋξάνετο ἐν περιπτώσει μακρᾶς παρατάσεως τῶν συνεδριῶν, κατ' ἔτος δ' ἐπληρόνετο εἰς τοὺς βουλευτὰς ἀργότερον ἀποζημίωσις χιλίων πεντακοσίων μέχρι διςχιλίων δραχμῶν διὰ τὴν παρουσίαν αὐτῶν εἰς ἕκτακτον σύνοδον. Ἀλλ' ὑπουργοὶ, συνταξιοῦχοι ἢ ἀξιωματικοὶ ἄλλως ἀπολαμβάνοντες δημόσιον μισθὸν εἶχον δικαίωμα τοῦ λαμβάνειν μόνον τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς βουλευτικῆς ἀποζημιώσεως καὶ τοῦ κεκανονισμένου αὐτῶν μισθοῦ. Εἰδικὸν δὲ δικαίωμα ἐκλογῆς βουλευτῶν ἐξηκολούθησε διὰ τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου τοῦ 1864 τοῦ ἐπακολουθήσαντος εἰς τὸ σύνταγμα παρεχόμενον εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν καὶ εἰς τοὺς ἀποίκους τῶν Νέων Ψαρῶν, ὡς εἶχε μετονομασθῆ ἡ Ἐρέτρια, χάριν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὰς ἐν τῷ ἱερῷ ἀγῶνι ὑπηρεσίας τῶν ναυτικῶν νήσων· ἐξ ὁμοίων δ' αἰσθημάτων εἶχον ἤδη τῷ 1844 παραχωρηθῆ πολιτικὰ δικαιώματα εἰς διαφόρους μετανάστας, ἧτοι πρόσφυγας ἐκ Τουρκίας. Ὁ δὲ περιορισμὸς τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγεσθαι εἰς τοὺς ἔχοντας ἡλικίαν τοῦλάχιστον τριάκοντα ἐτῶν ἐκώλυσε, καθ' ἃ ἐν Ἰταλία, τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἄνοδον νεαρῶν καὶ ὑπερθέρμων πολιτευτῶν, καὶ ἡ διάταξις, καθ' ἣν ὁ βουλευτὴς ὄφειλε νὰ κατάγῃται ἐκ τῆς ἐκλογικῆς αὐτοῦ περιφερείας ἢ νὰ εἶνε ὅπωςδήποτε ἐγκαταστημένος ἐν αὐτῇ τοῦλάχιστον ἐπὶ διετίαν, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ περιορίσῃ τὴν ἐπιλογὴν τῶν ἐκλογέων εἰς ἰσχυροὺς ἐπιχωρίους καὶ εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν πανεθνῶν πολιτευτῶν, οἵτινες, καθ' ἃ πολλάκις συμβαίνει, ἐτύγγανε νὰ μὴ εἶνε δημοφιλεῖς ἐν τῇ γενετείρᾳ. Πρὸς τούτοις δ' ἔμισθοι μὲν πολιτικοὶ ὑπάλληλοι καὶ δημοτικοὶ ἄρχοντες ἐκηρύχθησαν μὴ ἐκλέξιμοι, ἀλλ' ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐνεργοῦ στρατοῦ ἐπετρέπετο νὰ γί-

Ὁδὸς τῆς Πάρου.

ἐχοντας ἡλικίαν τοῦλάχιστον τριάκοντα ἐτῶν ἐκώλυσε, καθ' ἃ ἐν Ἰταλία, τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἄνοδον νεαρῶν καὶ ὑπερθέρμων πολιτευτῶν, καὶ ἡ διάταξις, καθ' ἣν ὁ βουλευτὴς ὄφειλε νὰ κατάγῃται ἐκ τῆς ἐκλογικῆς αὐτοῦ περιφερείας ἢ νὰ εἶνε ὅπωςδήποτε ἐγκαταστημένος ἐν αὐτῇ τοῦλάχιστον ἐπὶ διετίαν, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ περιορίσῃ τὴν ἐπιλογὴν τῶν ἐκλογέων εἰς ἰσχυροὺς ἐπιχωρίους καὶ εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν πανεθνῶν πολιτευτῶν, οἵτινες, καθ' ἃ πολλάκις συμβαίνει, ἐτύγγανε νὰ μὴ εἶνε δημοφιλεῖς ἐν τῇ γενετείρᾳ. Πρὸς τούτοις δ' ἔμισθοι μὲν πολιτικοὶ ὑπάλληλοι καὶ δημοτικοὶ ἄρχοντες ἐκηρύχθησαν μὴ ἐκλέξιμοι, ἀλλ' ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐνεργοῦ στρατοῦ ἐπετρέπετο νὰ γί-

νωνται βουλευταὶ, τιθέμενοι ἐν διαθεσιμότητι κατὰ τὴν ὅλην περίοδον τοῦ νομοθετικοῦ σώματος. Καὶ ἦτο μὲν ἡ διάταξις αὕτη ἀνεπαρκῆς πρὸς διατήρησιν τῆς πειθαρχίας, ἐπειδὴ ὁ στρατὸς ἠδύνατο νὰ παραστή εἰς τὸ θέαμα κατωτέρου ἀξιωματικοῦ ἐλέγχοντος τοὺς ἀνωτέρους ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ ἐδωλίου. Ἄλλ' ἡ προσθήκη τοῦ ἄρθρου τούτου, ὅπερ δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ συντάγματι τοῦ 1844, ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1864, ἧς ἀμοιβὴ ὑπῆρξε τὸ δοθὲν εἰς τοὺς ἀξιωματικούς δικαίωμα. Διὰ μεταγενεστέρων δὲ νομοθετικῶν μέτρων ἔγεινεν ἀπόπειρα ἐλαττώσεως τοῦ κακοῦ, μὴ συνυπολογιζομένου εἰς τὴν ὑπηρεσιακὴν ἀρχαιότητα τοῦ χρόνου τῆς ἐν τῇ βουλῇ συμπαρακαθίσεως τῶν ἀξιωματικῶν. Τὰ δ' ἔργα τῆς κυβερνήσεως ἐξηκολούθησε κατὰ τὸ νέον σύνταγμα διεξάγον ὑπουργεῖον ἑπτὰ ὑπουργῶν, οἵτινες δὲν ὄφειλον νὰ εἶνε ἀναγκαίως βουλευταὶ, ἀλλ' οἵτινες εἶχον πάντες τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνωσι τὸν λόγον ἐν αὐτῇ. Καὶ πεντάκις μὲν ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐποίησατο χρῆσιν τοῦ δικαιώματος νὰ καλέσῃ εἰς τὴν ἀρχὴν ὑπουργεῖα μὴ κοινοβουλευτικά, ἑξάκις δ' ἔπαυσεν ὑπουργεῖον μὴ ἀναγκασθὲν εἰς παραίτησιν ὑπὸ τῆς βουλῆς. Ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν ἐξαιρέσεις τῆς κανονικῆς λειτουργίας τοῦ ὑπουργικοῦ συστήματος. Ἐξαιρουμένων δὲ τῶν δωδεκακισχιλίων ἀγγλικῶν λιρῶν τῶν πληρονομένων εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον ὑπὸ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων, ἡ βασιλικὴ αὐτοῦ ἀποζημίωσις εἶχεν ὀρισθῆ εἰς 1.125.000 δραχμῶν, συμπεριλαμβανομένων τῶν δεκακισχιλίων λιρῶν τῶν τεταγμένων ὡς εἰσφορᾶς τῶν Ἰονίων νήσων.

Ἀξίας λόγου συζητήσεις προεκάλεσαν αἱ σχέσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας. Οἱ ὀρθόδοξοι Ἑπτανήσιοι πληρεξούσιοι ἐπεθύμουν τὴν διατήρησιν τῆς ἐνώσεως αὐτῶν μετὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ἣτις εἶχε καθιερωθῆ ὑπὸ τοῦ Ἰονίου χάρτου τοῦ 1817 καὶ ἦν ἐθεώρουσαν ὡς ζήτημα οὐχ ἥττον ἐθνικὸν ἢ ἐκκλησιαστικόν. Ἄλλ' ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐκηρύχθη καὶ πάλιν αὐτοκέφαλος ἐν τῷ νέῳ συντάγματι δι' ἄρθρου, πλὴν ἐνὸς μόνου ἐπιθέτου, ταῦτοσήμου πρὸς τὸ τοῦ συντάγματος τοῦ 1844, καὶ εἶχεν ἐπιτευχθῆ συμφωνία μετὰ τοῦ πατριάρχου, ἀναφερομένη εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς ἐπὶ τῶν Ἑπτανησίων δικαιοδοσίας αὐτοῦ καὶ ἐπιτρέπουσα εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Κερκύρας νὰ διατηρήσῃ διὰ βίου τὴν ἐπίζηλον προσωνυμίαν μητροπολίτου. Ὄρισθη δὲ, ὅτι ὁ διάδοχος τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου ὀφείλει νὰ πρεσβεύῃ τὴν

ὀρθοδοξίαν. Τέλος δ' ἐθεσμοθετήθη, ὅτι ἀναθεώρησις τοῦ συντάγματος ἠδύνατο νὰ γείνη μόνον ἂν μετὰ δέκα ἔτη ἡ βουλὴ κατὰ δύο ἀλλεπαλλήλους περιόδους ἠθέλεν ἀπαιτήσῃ διὰ πλειονοψίας τῶν τριῶν τετάρτων τοῦ ὅλου αὐτῆς ἀριθμοῦ τὴν ἀναθεώρησιν ῥητῶν διατάξεων. Ἐξαιρέσις δ' ἐπετρέπετο ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ ἄρθρου 83, δι' οὗ ἰδρύετο συμβούλιον ἐπικρατείας. Ἡ ἀναθεώρησις τοῦ ἄρθρου τούτου ἐπετρέπετο κατὰ τὴν προσηχῆ βουλευτικὴν περίοδον, ἂν ἠθέλε τοῦτο ζητηθῆ παρὰ τῶν τριῶν τετάρτων τῶν βουλευτῶν. Τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας, συνιστάμενον ἐκ δεκαπέντε μέχρις εἴκοσι μελῶν, διοριζόμενον δ' ἐπὶ δέκα ἔτη ὑπὸ τοῦ στέμματος ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ὑπουργείου χάριν τῆς προπαρασκευῆς καὶ ἐξετάσεως νομοσχεδίων, δὲν εἶχε συμπεριληφθῆ εἰς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ συντάγματος· ἀλλ' ὁ Σπύρνεκ εἶχε θεωρήσει καλὸν νὰ γείνη πρόνοια περὶ δυνατοῦ ἀντισηκώματος ἐναντίον δημοκρατικῶν τάσεων, καὶ διὰ τοῦτο εἶχε συσταθῆ εἰς τὴν συνέλευσιν ἡ προσθήκη αὕτη. Ἄλλ' εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸ σῶμα ἐκεῖνο ὑπεμίμησε τὴν βαυαρικὴν αὐταρχίαν, ἐπειδὴ ὁ Ὄθων εἶχεν ὅμοιον συμβούλιον ἐπικρατείας ἀπὸ τοῦ 1835 μέχρι τοῦ 1844, καὶ διὰ τοῦτο ἔγεινε δεκτὸν ἐν τῷ συντάγματι διὰ μικρᾶς μόνον πλειονοψηφίας. Ἀλλὰ μόλις τὸ σύνταγμα εἶχε ψηφισθῆ, καὶ μεγάλη ὁμὰς πληρεξουσίων ὑπέγραψε διαμαρτυρίαν ἐναντίον τῆς παλινορθώσεως τοῦ θεσμοῦ ἐκείνου, ἐν δὲ τῇ προσηχεῖ περιόδῳ τῆς βουλῆς τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας κατηργήθη, καὶ κατὰ ταῦτα ἠκυρώθησαν τὰ εἰς αὐτὸ ἀναφερόμενα τέσσαρα ἄρθρα διὰ ψήφων ἑκατὸν εἴκοσιν ἐναντίον εἴκοσι καὶ ἑξ. Ἄλλ' ὅτε τῷ 1910 ἀπητήθη ἐπιβλητικῶς ὀλικὴ ἀναθεώρησις τοῦ συντάγματος, τὸ στέμμα δὲν ἀνέμεινεν, ἴσως δὲ καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναμείνῃ, ὅπως δύο ἀλλεπαλλήλοι βουλαὶ ζητήσωσι τὴν ἀναθεώρησιν διὰ πλειονοψηφίας τῶν τριῶν τετάρτων. Πάντες ἠσθάνοντο, ὅτι ἡ χώρα δὲν ἠθέλε παράσχει τὸν ἀναγκαῖον χρόνον χάριν εὐσχήμου ἐκτελέσεως τῶν προκαταρκτικῶν ἐκείνων ὑποχρεώσεων.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1864 μετὰ μόνης ταύτης τῆς ἐξαιρέσεως καὶ ὀλίγων μικροτέρων μεταβολῶν ἔθινε τὰ τοῦ ἐν Ἑλλάδι δημοσίου βίου ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ ἑξ ἔτη. Οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τὸ δημοκρατικὸν ἰδεῶδες εἶχεν ἐκφρασθῆ ἐγγράφως διὰ φανερωτέρου τρόπου. Ἄλλο δὲ ζήτημα εἶνε κατὰ πόσον δι' αὐτοῦ ἠρμηνεύοντο ἐπ' ἴσης καλῶς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα.